

Rapport 2007:42 R

Minskad tillströmning till högre utbildning

– analys och diskussion om möjliga orsaker

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Minskad tillströmning till högre utbildning
– analys och diskussion om möjliga orsaker**

Utgiven av Högskoleverket 2007

Högskoleverkets rapportserie 2007:42 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Magdalena Inkinen,**

Thomas Furusten och Nils Olsson

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Högskoleverkets kontorservice, Stockholm, juni 2007

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Bakgrund och syfte	7
Metod och källmaterial	8
Rapportens disposition	9
Minskat antal sökande och studerande	11
Inledning	11
Statistiska data och mått	11
Minskat antal sökande och studerande	12
Stora variationer mellan utbildningar	16
Skillnader mellan olika lärosäten	18
Kvinnorna är fortfarande flest	20
Fortsatt social snedrekrytering	22
Viss obalans utifrån utländsk bakgrund	24
Regionala skillnader	26
Spelar minskningen någon roll?	28
Möjliga orsaker till minskningen	31
Inledning	31
Kommentarer till Ungdomsbarometern	31
Teorier och hypoteser om ungdomars studieval	32
Hypotes 1: Minskat intresse för högskolestudier	35
Hypotes 2: Högskolan klarar inte konkurrensen	41
Hypotes 3: Bättre arbetsmarknad	46
Hypotes 4: Sämre beredskap för högre studier	48
Hypotes 5: Svårare att välja studie- och yrkesväg	52
Hypotes 6: Mindre lönsamt att studera	55
Några preliminära slutsatser	59
Förslag på framtida studier	63
Referenser	65
Tabeller	69

Sammanfattning

Den här rapporten handlar om de senaste årens minskning i antalet sökande och studerande i högskolans grundutbildning. Rapporten är indelad i två delar. Först kartläggs den minskade tillströmningen till högskolan. Därefter analyseras ett antal möjliga orsaker till det minskade antalet sökande och studerande.

Kartläggningen visar att tillströmningen till högskolan har minskat under perioden efter 2003/2004. Det gäller oavsett om man ser till antalet sökande, antalet studerande eller övergångsfrekvensen från gymnasieskolan till högskolan. Minskningen är störst bland äldre personer men under senare år har det även skett en minskning bland personer som är 25 år eller yngre. Antalet sökande har sjunkit till de flesta utbildningar och lärosäten, men särskilt till högskoleingenjörprogrammen, datautbildningarna och lärarutbildningen samt till några mindre och relativt nyetablerade högskolor. Antalet sökande har därmed sjunkit mest till flera utbildningar och lärosäten som sedan tidigare har problem med ett lågt sökandetryck. Det finns också skillnader i olika samhällsgrupper. När det gäller social bakgrund och utländsk bakgrund har den breddade rekryteringen till högskolan avtagit något.

Det bör noteras att den minskade tillströmningen till högskolan har ägt rum efter en längre tids expansion av grundutbildningen och att Sverige i ett internationellt perspektiv fortfarande har en hög andel invånare med högskoleutbildning. Det sjunkande antalet sökande och studerande har dock medfört vissa problem. För det första har det minskade intresset för vissa utbildningar inneburit att det har uppstått en brist på utbildad arbetskraft inom flera yrkesområden. För det andra har minskningen medfört att utvecklingen mot en breddad social rekrytering i viss utsträckning har stannat av. För det tredje har vissa lärosäten och institutioner fått ekonomiska problem till följd av det minskade antalet sökande och studerande. Dessa problem kan förstärkas om utvecklingen fortsätter, särskilt om det är allt färre unga som väljer att läsa vidare.

Analysen av möjliga förklaringar fokuserar på orsaker till att allt färre unga personer börjar studera vid högskolan. Resultaten från analysen pekar på att den minskade tillströmningen till högskolan bland ungdomar i åldern 18–21 år till viss del kan förklaras av ökade svårigheter att välja studie- och yrkesväg och av att det uppfattas som mindre lönsamt att studera.

- När det gäller svårigheten att välja mellan olika utbildnings- och yrkesalternativ pekar enkätundersökningar på att ungdomar har svårare att välja vad de vill göra i framtiden, är mer oroliga för att välja fel utbildning och upplever att den studie- och yrkesvägledning som ges i skolan inte utgör ett tillräckligt bra stöd.

- När det gäller uppfattningen att det har blivit mindre lönsamt att studera pekar vår analys på att allt färre unga uppfattar att studier förbättrar deras möjligheter på arbetsmarknaden.

De data vi har tillgång till tyder däremot inte på att den minskade tillströmningen till högskolan bland unga personer beror på att intresset för högskolestudier har minskat, att den svenska högskolan inte klarar konkurrensen från andra utbildningsanordnare, att det har blivit lättare att få arbete direkt efter gymnasieskolan eller på att beredskapen för högre studier har försämrats.

Resultaten från den här rapporten får dock ses som preliminära. Undersökningen behöver kompletteras med ytterligare empiriska studier för att vi ska få en klarare bild av hur och varför tillströmningen till högskolan har minskat till olika utbildningar och i olika samhällsgrupper. Vi föreslår att man skulle kunna gå vidare med såväl djupintervjuer med ungdomar som en mer omfattande enkätundersökning. Med hjälp av längre intervjuer med unga personer skulle det gå att få fördjupad kunskap om hur ungdomar resonerar kring sina utbildningsval och sin egen framtid. En större enkätundersökning skulle å sin sida göra det möjligt att undersöka olika orsakssamband på individnivå och reda ut om det finns skillnader mellan olika utbildningar och bakgrundsfaktorer. Genom att ställa samma frågor som i tidigare enkätundersökningar och göra jämförelser mellan olika åldersgrupper skulle det också vara möjligt att undersöka om det har skett förändringar över tid.

Inledning

Bakgrund och syfte

Under 1990-talet och början av 2000-talet expanderade den svenska högskolan kraftigt och antalet studenter i grundutbildningen fördubblades. Efter rekordåren 2003 och 2004 har dock både antalet sökande och studerande minskat. Det kan delvis bero på att det har genomförts utbildningsåtgärder som har inneburit att efterfrågan på högre utbildning har mättats i de äldre åldersgrupperna. Det som är anmärkningsvärt med de senaste årens minskning är dock att den sammanfaller med allt större ungdomskullar. Det innebär att det även är en minskad andel unga personer som påbörjar högskolestudier.

Den minskade tillströmningen till högskolan väcker flera frågor. Hur omfattande och genomgripande är den förändring som har skett? Utgör minskningen ett problem och i så fall på vilket sätt? Vad beror det på att det är allt färre unga personer som söker sig till högskolan? Är ungdomars uppfattningar och attityder till högre utbildning på väg att förändras och i så fall på vilket sätt? Syftet med den här rapporten är att öka kunskapen om det minskade antalet sökande och studerande till högskolan. Rapporten är tänkt att fungera som ett kunskapsunderlag för lärosätena. Tanken är också att undersökningen kan utgöra en förstudie till en fördjupad och mer omfattande utredning längre fram.

Det främsta målet med rapporten är att diskutera och analysera möjliga orsaker till att tillströmningen till högskolan har minskat under senare år. Innan vi tar oss an den förklarande analysen är det dock nödvändigt att först beskriva den förändring som har skett i ett bredare perspektiv. Vi har därför valt att besvara två övergripande frågeställningar:

1. Hur har antalet sökande och studerande förändrats över tid och mellan olika utbildningar och grupper i samhället? Vi reder här ut vilka utbildningar och lärosäten som har haft den största minskningen och om antalet sökande och studerande har minskat särskilt mycket i vissa samhällsgrupper. I samband med det diskuterar vi om minskningen kan utgöra ett problem och i så fall hur.
2. Varför är det allt färre unga som söker sig till högskolan? Vi har här valt att diskutera och analysera sex möjliga förklaringar: att intresset för högskolestudier har minskat, att det är allt färre som studerar i brist på arbete, att beredskapen för högre studier har blivit sämre, att det har blivit svårare att överblicka och välja mellan olika utbildnings- och yrkesalternativ och att det lönar sig allt mindre att studera vid högskolan.

Den förklarande analysen är alltså avgränsad till yngre personer, i första hand i åldern 18–21 år. Vi har också valt att fokusera på orsaker till att allt färre *börjar* läsa vid högskolan och har inte haft ambitionen att förklara varför perso-

ner som redan studerar inte fortsätter sina studier. Det beror främst på att de enkätundersökningar vi har tillgång till enbart inkluderar ungdomar och att den tidigare forskningen och kunskapen på området – som våra hypoteser tar avstamp i – huvudsakligen handlar om varför ungdomar väljer eller inte väljer att börja läsa vid högskolan. Men avgränsningen är även motiverad av andra skäl. För det första är de flesta som börjar studera relativt unga. Flertalet som söker sig till högskolan påbörjar sina studier inom tre år efter att de har gått ut gymnasiet. För det andra är det bland de yngre som minskningen kan bli ett problem om utvecklingen fortsätter – det är ju i de yngre åldersgrupperna som framtidens studenter ska rekryteras. Till skillnad från äldre personer finns det inte heller någon självklar förklaring till minskningen bland unga personer, till exempel att det finns en mättnad på utbildning i den gruppen.

Metod och källmaterial

Det här är en relativt begränsad utredning. Det innebär att vi inte har haft möjlighet att genomföra en egen empirisk undersökning eller en mer omfattande materialinsamling. Det rör sig istället om en övergripande kartläggning och analys av möjliga orsaker. Nedan beskriver vi rapportens övergripande uppläggning och metod. Mer detaljerade metodfrågor tas däremot upp i respektive kapitel.

Rapporten indelad i en beskrivande och en förklarande del, som delvis har krävt olika metoder och källmaterial. I den *beskrivande* delen har vi kartlagt förändringen i antalet sökande och studerande över tid. Vi har i första hand avgränsat oss till 2000-talet, med fokus på perioden efter 2003-2004. För att reda ut om minskningen har inneburit ökade skillnader mellan olika utbildningar och samhällsgrupper har vi även undersökt hur antalet sökande och studerande har förändrats vid olika utbildningar och lärosäten samt utifrån kön, social bakgrund, utländsk bakgrund och hemregion.

Kartläggningen baseras på statistik från i första hand Högskoleverket, Verket för högskoleservice (VHS) och Statistiska centralbyrån (SCB). Den övervägande delen av statistiken har redan publicerats i andra sammanhang. Vårt bidrag består främst i att vi har sammanställt de uppgifter som finns tillgängliga för att på så sätt kunna presentera en helhetsbild av den minskade tillströmningen till högskolan. För att få en uppfattning om hur universiteten och högskolorna ser på utvecklingen har vi även gått igenom högskolornas årsrapporter för 2006.

I den *förklarande* delen av rapporten baseras analysen på tidigare undersökningar, befintlig statistik samt på Ungdomsbarometern, en enkätundersökning bland ungdomar som genomförs av Cosmos Communications AB (tidigare resultat från studien finns bland annat publicerade i Ungdomsbarometern 2006 och SACO 2006b). Som komplement till materialet från Ungdomsbarometern har vi även använt resultat från SCB:s enkätundersökningar till

avgångselever i gymnasieskolan från läsåren 2001/2002 till 2005/2006 (publicerade i UF 36).

För att få en uppfattning om varför tillströmningen till högskolan har minskat utgår vi från ett antal hypoteser. Dessa presenteras närmare i samband med den förklarande analysen. I anslutning till varje hypotes diskuterar vi först vilka förändringar som har skett under senare år utifrån vad vi känner till från tidigare studier. Med hjälp av vårt enkätmaterial undersöker vi därefter om det finns tecken på att unga personers uppfattningar och attityder har förändrats i enlighet med hypotesen. Denna metod innebär att vi i viss utsträckning kan reda ut om de orsaksfaktorer vi är intresserade av har förändrats över tid. Däremot kan vi inte fastställa om det finns ett samband mellan olika förklaringsfaktorer och benägenheten att läsa vid högskolan på individnivå. Resultaten från analysen är därför inte definitiva utan får ses som ett första steg till en förklaring.

Rapportens disposition

Rapporten är disponerad utifrån utredningens två huvudfrågor. I nästa kapitel beskriver vi förändringen i antalet sökande och studerande. Vi undersöker i tur och ordning hur stor förändringen är, om den skiljer sig mellan olika utbildningar och högskolor och om det finns variationer mellan olika samhällsgrupper. Vi för sedan en diskussion om i vilken utsträckning som den minskade tillströmningen till högskolan utgör ett problem och i så fall i vilket avseende.

Därefter övergår vi till att analysera möjliga orsaker till att allt färre unga söker sig till högskolan. Vi undersöker om det minskade antalet sökande och studerande kan bero på ett minskat intresse för högskolestudier, en förbättrad arbetsmarknad, sämre beredskap för högre studier, ökade svårigheter att överblicka och välja mellan olika utbildnings- och yrkesvägar eller på att det lönar sig allt mindre att läsa vidare. Därefter sammanfattar och diskuterar vi resultaten från analysen.

I det avslutande kapitlet diskuterar vi vilka aspekter som återstår att reda ut med avseende på den minskade tillströmningen till högskolan och ger vi förslag på hur man kan gå vidare med ytterligare studier för att nå ökad kunskap om minskningens omfattning och orsaker.

Minskat antal sökande och studerande

Inledning

I det här kapitlet undersöker vi hur antalet och andelen sökande och högskolestuderande har förändrats över tid, både totalt sett och uppdelat på olika utbildningar och grupper i samhället. Med utgångspunkt i kartläggningen diskuterar vi sedan om och i så fall i vilket avseende som den minskade tillströmningen till högskolan kan utgöra ett problem.

Kapitlet är disponerat på följande sätt: Efter en kort beskrivning av våra statistiska data och mått redogör vi för förändringen i det *totala* antalet och andelen sökande och studenter under en längre tidsperiod, med fokus på 2000-talet. Därefter undersöker vi förändringen i antalet sökande och studenter till olika *utbildningar* och *lärosäten*. Nästa steg är att undersöka hur förändringen i antalet sökande och studenter fördelar sig mellan olika *grupper*. Jämförelsen syftar till att undersöka om snedrekryteringen till högskolan har ökat utifrån kön, social bakgrund, utländsk bakgrund och hemregion. Avslutningsvis diskuterar vi minskningens omfattning och i vilken utsträckning som det minskade antalet sökande och studerande kan utgöra ett problem.

Statistiska data och mått

För att få en så komplett bild som möjligt av efterfrågan på högre utbildning har vi så långt det går valt att undersöka både sökande och studerande. Genom att studera antalet *sökande* kan vi få en generell uppfattning om hur stort intresset är för högskolestudier. Det ger dock ingen fullständig bild av studieintresset eftersom ungefär en fjärdedel av dem som söker och antas till en utbildning inte tar sina platser i anspråk (HSV 2006f). Det är också allt fler som registrerar sig på en utbildning utan att först ha sökt via de stora ansökningssystemen (HSV och SCB 2006b). Av dessa skäl är det relevant att också undersöka antalet *registrerade studenter*. Eftersom antalet studerande varierar med årskullarnas storlek är det dessutom viktigt att undersöka hur stor *andel* av en viss årskull som börjar studera vid högskolan.

Kartläggningen baseras på statistik från i första hand SCB, Högskoleverket och VHS och inkluderar både program och fristående kurser. Eftersom omkring 80 procent av de svenska högskoleutbildningarna startar på hösten har vi huvudsakligen valt att redovisa statistik för höstterminerna. I de fall där det saknas sådan statistik redovisar vi uppgifterna för ett visst läsår.

I statistiken över antalet sökande ingår såväl behöriga som obehöriga sökande. Efter 2002 inkluderar statistiken inte sökande med ofullständiga personnummer, en grupp som främst utgörs av utländska studenter. Personer som söker utanför VHS och högskolornas lokala antagningssystem (LANT) omfattas inte heller av sökandestatistiken. Det gäller återigen främst utländ-

ska studenter men även svenska studenter som söker till exempel konstnärliga utbildningar eller utbildningar utomlands. Förutom antalet sökande undersöker vi även *sökandetrycket*, som är ett mått på hur många sökande det går på varje antagen student.

I statistiken över antalet och andelen studerande ingår samtliga registrerade studenter, oavsett om de har antagits via de centrala ansökningssystemen eller inte. Statistiken omfattar även studenter med ofullständiga personnummer, däremot inte svenska studenter som läser utomlands. Vi redovisar statistik både över samtliga studerande och över högskolenybjörjare, det vill säga studerande som för första gången är registrerade i svensk högskoleutbildning. När det gäller andelen som läser vidare mäter den statistik vi har tillgång i vissa fall övergångsfrekvensen från gymnasieskolan i relation till hela befolkningen i samma ålder och i andra fall i relation till antalet avgångselever från gymnasieskolan ett visst år. Vi har därför använt båda måtten i vår kartläggning.

Minskat antal sökande och studerande

I det här avsnittet vill vi ge en samlad bild av hur antalet sökande och studerande har förändrats över tid. För att ge en bakgrund till den förändring som har skett beskriver vi först hur grundutbildningen har expanderat under efterkrigstiden. Därefter redogör vi för de senaste årens minskade tillströmning till högskolan.

Stor ökning under efterkrigstiden

Den svenska högskoleutbildningen har expanderat kraftigt under större delen av efterkrigstiden. I mitten av 1940-talet fanns det 14 000 studenter i högskolans grundutbildning – i mitten av 2000-talet fanns det omkring 330 000. Den första stora utvidgningen ägde rum under 1960-talet i samband med att gymnasieskolan byggdes ut. Det ledde till att antalet studenter fördubblades, från knappt 50 000 studenter i början av 1960-talet till över 100 000 studenter i början av 1970-talet. Ytterligare en ökning skedde i samband med högskolereformen 1977 då de flesta eftergymnasiala utbildningar omvandlades till högskoleutbildningar. Det ledde till ett tillskott på nära 46 000 nya studenter. (HSV 2006f)

Fram till slutet av 1970-talet var tillträdet fritt till de humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Antalet studenter ökade dock mer än beräknat, och 1979 spärrades all högskoleutbildning. Under 1980-talet stagnerade därmed antalet studenter. Under 1990-talet tillfördes dock ökade resurser till grundutbildningen och antalet studerande ökade igen. På ett drygt decennium fördubblades studentantalet, från 170 000 höstterminen 1990 till hela 340 000 höstterminen 2003. Övergångsfrekvensen från gymnasieskolan till högskolan ökade också markant. Av årskullen som föddes 1966 gick omkring 25 procent vidare till högre studier, vilket kan jämföras med 45 procent av årskullen som föddes 1979. (HSV 2006f)

I ett internationellt perspektiv innebär det att utbildningsnivån i Sverige är hög. Ungefär en tredjedel av den svenska befolkningen i åldern 25–64 år hade en högskoleutbildning 2003. Samma år var det bara Kanada, Japan, USA och Finland som hade en högre andel högskoleutbildade i motsvarande ålder. Sverige hade också en lägre andel lågutbildade än de flesta andra OECD-länder. (SCB 2006c)

Nedgång efter 2003

Efter rekordåren 2003–2004 började tillströmningen till högskolan att minska. Av tabell 1 framgår det att sökandetalen var som högst höstterminen 2004 med 295 000 sökande. Därefter sjönk antalet till 265 000 hösten 2006. Antalet nya sökande minskade också, från drygt 10 000 höstterminen 2002 till 89 000 höstterminen 2006. Statistik inför vårterminen 2007 visar att antalet sökande har fortsatt att minska (HSV 2006b). Jämfört med vårterminen 2006 var det 2 procent färre som sökte till utbildningsprogram inför vårterminen 2007.

Det minskade antalet sökande återspeglas i att andelen som antas till en utbildning har ökat relativt kraftigt. Som vi ser i tabell 1 har andelen som kommer in på sitt förstahandsval också ökat, från 66 procent höstterminen 2000 till 75 procent höstterminen 2006. Samtidigt har sökandetrycket minskat. Av tabell 1 framgår det att det gick 2 sökande per antagen höstterminen 2006 mot 2,3 sökande per antagen höstterminen året innan.

Efter toppnoteringen 2003 började även antalet registrerade studenter att sjunka. Tabell 1 visar att det totala antalet studenter minskade från nästan 398 000 läsåret 2003/2004 till 389 000 läsåret 2005/2006. Antalet nybörjare vid högskolan har också minskat, från 84 000 läsåret 2002/2003 till 83 000 läsåret 2005/2006, även om det har skett en viss uppgång under det senaste året. Enligt Högskoleverket och SCB (2007) beror dock ökningen huvudsakligen på att antalet inresande studenter från andra länder har stigit under samma tidsperiod. Det kan noteras att antalet utländska studenter har ökat från omkring 10 000 till 18 000 mellan 2002 och 2006.

Att antalet studerande minskar kan enligt Högskoleverket (2006b) bero på att antalet nya studenter vid högskolan har minskat och att examinationstakten ökar, det vill säga att allt fler avslutar sina utbildningar och försvinner ut ur utbildningssystemet. Det är också färre än tidigare som fortsätter att studera efter att de har tagit ut sin examen, vilket sannolikt kan förklaras av att situationen på arbetsmarknaden har förbättrats.

Tabell 1. Sökande, antagna och registrerade studenter vid högskolan 1995–2006

Höst-termin/ läsår	Antal sökande (ht)*	Antal nya sökande (ht)*	Andel antagna (ht)*	Antal sökande/ antagen (ht)**	Antal studerande (läsår)***	Antal nybörjare (läsår)***
1995	248 000	106 000	-	-	-	-
1996	274 000	113 000	-	-	-	-
1997	291 000	124 000	61	-	301 000	66 000
1998	288 000	119 000	59	-	305 000	64 000
1999	289 000	121 000	61	-	310 000	67 000
2000	283 000	110 000	66	-	319 000	70 000
2001	269 000	101 000	71	2,2	330 000	72 000
2002	284 000	100 000	73	2,1	355 000	78 000
2003	292 000	97 000	73	2,1	385 000	84 000
2004	295 000	99 000	72	2,2	398 000	83 000
2005	290 000	99 000	72	2,3	395 000	82 000
2006	265 000	89 000	75	2,0	389 000	83 000

* Källa: HSV och SCB (2006b). Sökande inkluderar sökande via VHS eller LANT, inklusive obehöriga sökande. Fr.o.m. ht 2002 inkluderas endast sökande med fullständiga personnummer. Andel antagna avser andelen som antas på sitt förstahandsval.

** Källa: NU-databasen (2007). Andel sökande per antagen avser endast sökande till program.

*** Källa: HSV och SCB (2007). Antal studerande avser både förstagångs- och fortsättningsregistrerade studenter motsvarande läsår, dvs. 2006 syftar på läsåret 2005/2006 osv. Nybörjare avser studenter som började läsa det aktuella läsåret och som inte tidigare har varit registrerade vid någon svensk högskola.

Antalet sökande har minskat i alla åldersgrupper sedan höstterminen 2005, både totalt sett och bland nya sökande. Minskningen är störst bland de något äldre sökande och minst bland de yngsta. Enligt en analys av Högskoleverket (2006b) kan det minskade antalet äldre sökande bero på att efterfrågan på högre utbildning börjar mättas i den gruppen. I början av 2000-talet genomfördes satsningar i form av bland annat kunskapslyftet, rekryteringsstöd och fler kurser på nätuniversitetet. Det innebär att många äldre kunde börja läsa vid högskolan. Därefter har gruppen äldre som efterfrågar högre utbildning minskat i antal.

Andelen personer som söker till högskolan i olika åldersgrupper har också minskat över tid. Av tabell 2 framgår det att andelen sökande som inte tidigare har studerat vid högskolan har minskat i samtliga åldersgrupper under perioden 2002 till 2006, särskilt mellan höstterminen 2005 och 2006. Den procentuella minskningen är störst i den äldsta åldersgruppen, men andelen sökande har även minskat relativt mycket bland 20–21-åringarna. Även bland 19-åringarna har det skett en minskning under det senaste året.

Tabell 2. Andel nya sökande av befolkningen i samma ålder ht 2002–2006 (procent)

Ålder	2002	2003	2004	2005	2006
19	20,7	19,7	20,7	21,8	20,2
20	18,4	17,8	17,8	17,3	14,9
21	12,2	12,1	12,4	12,3	10,7
22–25	4,9	4,8	4,8	4,7	4,2
26–29	1,8	1,8	1,8	1,6	1,4
30–34	1,2	1,1	1,0	1,0	0,8

Källa: HSV och SCB (2006b). Bland de sökande finns ett fåtal under 19 år medan befolkningen enbart inkluderar de som fyllt 19 år.

Ett annat sätt att mäta efterfrågan på högre utbildning är att undersöka hur stor andel av en viss åldersgrupp som faktiskt börjar studera vid högskolan. Även i det avseendet har det skett en viss minskning över tid. Av tabell 3 framgår det att andelen som har påbörjat en högskoleutbildning var som högst bland avgångseleverna läsåret 2000/2001. Därefter skedde det en nedgång i andelen som började studera inom fyra år efter gymnasiet. Ett undantag utgörs av andelen som började läsa inom ett år efter gymnasiet, där det istället har skett en viss ökning det senaste året.

Tabell 3: Övergång från gymnasieskolan till högskolan inom 1–5 år för avgångseleverna läsåren 2000/01 (procent)

Avgångsår	Inom 1 år	Inom 2 år	Inom 3 år	Inom 4 år	Inom 5 år
2000/01	18	36	46	51	54
2001/02	18	35	45	50	
2002/03	18	34	44		
2003/04	18	33			
2004/05	19				

Källa: SCB (2006a) och statistik från SCB.se.

Det verkar alltså inte som om den minskade övergångsfrekvensen på något enkelt sätt kan förklaras av att allt fler väljer att senarelägga sina studier. Andelen som började läsa inom ett år efter gymnasiet har istället ökat något. Högskolenybörjarna är inte heller äldre än tidigare. Statistik från Högskoleverket (NU-databasen 2007) visar att medianåldern istället har minskat något, från 22,6 år läsåret 2002/2003 till 22,2 år läsåret 2005/2006.

Fortsatt minskning inför höstterminen 2007

Mycket tyder på att antalet sökande och studerande fortsätter att sjunka även inför höstterminen 2007. I en analys av Högskoleverket (2007f) framgår det att antalet sökande i genomsnitt har minskat med omkring 5 procent till de större utbildningsprogrammen sedan höstterminen 2006.

Ett annat mått på intresset för högskolestudier är deltagande i högskoleprovet (HSV 2007e). Högskoleprovet anordnas varje höst- och vårtermin och används till urvalet till minst en tredjedel av högskolans grundutbildningar med undantag för de konstnärliga utbildningarna. Trots att högskoleprovet endast är en av flera vägar till högskolan visar antalet som skriver högskoleprovet ett positivt samband med sökandetrycket generellt till högskolan. Tendensen de senaste åren är att andelen individer per årskull som skriver provet minskar. Framförallt har gruppen äldre som skriver provet minskat. Vid det senaste provtillfället vårterminen 2007 minskade antalet provskrivare i åldrarna upp till 20 år med 1 procent medan provskrivare som var 25 år och äldre minskade med hela 15 procent. Samtidigt är den blygsamma minskningen av antalet yngre provdeltagare något större om man väger in att de yngre åldersgrupperna har ökat i storlek jämfört med året innan. När det gäller den yngre sökandegruppen är en vanlig tolkning att den stora utbyggnaden av högsko-

lan har medfört en minskad konkurrens till flertalet utbildningar. Det gör att gymnasiebetygen ofta räcker som konkurrensmedel.

Sammanfattning

Efterfrågan på högre utbildning har minskat under senare år, oavsett om vi studerar antalet sökande, antalet studenter eller övergångsfrekvensen från gymnasieskolan till högskolan. Det rör sig inte om någon dramatisk minskning, men förändringen är ändå anmärkningsvärd med tanke på att den sammanfaller med allt större ungdomskullar. Det finns också indikationer på att antalet sökande och studerande fortsätter att sjunka inför höstterminen 2007.

Stora variationer mellan utbildningar

Samtidigt som antalet sökande och studenter har minskat har grundutbildningsuppdraget till högskolorna ökat, vilket har medfört att många högskolor har expanderat sin verksamhet. Det innebär att högskolornas utbildningskapacitet för närvarande bara utnyttjas till ungefär 95 procent (HSV 2006b). Minskningen av antalet sökande och studenter har dessutom slagit särskilt hårt mot vissa utbildningar och lärosäten. I det här avsnittet undersöker vi vilka utbildningar som har haft den största minskningen.

När vi jämför utbildningar kan en första åtskillnad göras mellan utbildningsprogram och fristående kurser. Statistik från höstterminen 2006 visar att 48 procent av de sökande sökte till program medan 52 procent sökte till kurser. Antalet sökande har dock minskat mer till kurser än till program, med 10 respektive 8 procent mellan höstterminerna 2005 och 2006. Enligt Högskoleverket (2006c) beror det på att minskningen i sökandetrycket är större bland dem som redan studerar vid högskolan än bland nybörjarna, och att fortsättningsstudenterna oftare söker kurser. Anledningen är att man inom många program med generell examen måste söka kurser inför varje termin.

Antalet sökande har också minskat olika mycket inom olika ämnesinriktningar. Högskoleverket (2006g) har analyserat antalet sökande till olika yrkesutbildningar under perioden 1997–2005. Studien visar att det finns stora variationer mellan utbildningarna. Till flera utbildningar har antalet sökande inte minskat nämnvärt. Det gäller till exempel de naturvetenskapliga utbildningarna, ekonomutbildningarna, apotekarutbildningen och journalistutbildningarna. I vissa fall har antalet sökande till och med ökat, som till läkarutbildningen, sjuksköterskeutbildningen, tandläkarutbildningen, sjukgymnastutbildningen och veterinärutbildningen. Till andra utbildningar har dock antalet sökande minskat kraftigt. Dit hör flera stora utbildningar som lärarutbildningen och civilingenjörsutbildningarna.

Till civilingenjörsutbildningarna har antalet sökande minskat från över 12 000 behöriga förstahandssökande höstterminen 1997 till mindre än 9 000 hösten 2005. Antalet förstahandssökande per antagen har under samma period sjunkit från 1,8 till 1,3. Antalet sökande till högskoleingenjörsutbildningarna

har minskat ännu mer dramatiskt, från över 9 000 sökande höstterminen 1997 till mindre än 4 000 hösten 2005. Antalet antagna har minskat i ungefär samma utsträckning och motsvarar numera ungefär antalet sökande. Till datautbildningarna har antalet sökande minskat från över 9 000 hösten 1998 till mindre än 3 000 hösten 2005. Sökandetrycket har gått ner från 3,6 till 1,2 sökande per antagen under samma tidsperiod. (HSV 2006g)

Sedan 2001 utgör lärarutbildningen ett enda program med en gemensam lärarexamen. Det är den största enskilda utbildningen med mer än 10 procent av samtliga högskolestudenter. Antalet sökande till lärarutbildningen har dock minskat kraftigt, från över 20 000 sökande höstterminen 1997 till drygt 15 000 sökande höstterminen 2005. Under samma tidsperiod sökandetrycket gått ner från 2,6 till 1,4 sökande per antagen. Antalet nya studenter på lärarutbildningen minskade med omkring 1 500 studenter läsåret 2004/2005 jämfört med året innan. (HSV2006g)

Av tabell 4 framgår det att antalet sökande och sökandetrycket till såväl lärarutbildningen som utbildningar inom teknik och naturvetenskap har fortsatt att sjunka under perioden 2004–2006. En minskning har dessutom skett inom flera andra ämnesområden, däribland samhällsvetenskap och juridik.

Tabell 4. Antal sökande och sökandetryck (inom parantes) till olika ämnesområden höstterminerna 2004–2006

Program	2004	2005	2006
Samtliga program	114 892 (1,8)	114 909 (1,8)	101 047 (1,7)
Yrkesprogram	70 653 (2,1)	72 452 (2,1)	67 069 (1,9)
Övriga program	45 941 (1,6)	44 086 (1,6)	39 342 (1,5)
Pedagogik och lärarutbildning	16 367 (1,4)	16 839 (1,4)	15 556 (1,4)
Humaniora och konst	3 796 (1,5)	3 935 (1,5)	4 060 (1,5)
Samhällsvetenskap, juridik, handel och ekonomi	34 460 (2,2)	32 885 (2,1)	28 960 (1,9)
Naturvetenskap, matematik och data	5 270 (1,2)	5 066 (1,2)	4 533 (1,2)
Teknik och tillverkning	18 120 (1,4)	17 742 (1,3)	15 592 (1,3)
Lant- och skogsbruk samt djursjukvård	1 594 (3,2)	1 506 (2,9)	1 558 (2,8)
Hälso- och sjukvård samt social omsorg	31 465 (2,9)	32 660 (3,0)	31 461 (2,7)
Tjänster inom säkerhet, hotell, restaurang, turism, transport m.m.	2 784 (2,0)	3 114 (2,1)	2 478 (1,6)
Allmän utbildning	3 455 (1,2)	3 376 (1,2)	2 801 (1,2)

Källa: HSV och SCB (2006b). Antal sökande avser endast behöriga förstahandssökande.

Om vi jämför enskilda utbildningar visar siffror från Högskoleverket (2006c) att antalet sökande procentuellt sett har minskat mest till receptarieutbildningen och logopedutbildningen, som båda har gått ner med omkring 30 procent mellan höstterminerna 2005 och 2006. Antalet sökande till utbildningar

inom arbetsterapi, studie- och yrkesvägledning samt juridik har minskat med omkring 20 procent, medan sökandetalen till civilingenjörsprogrammet, psykologprogrammet, teologprogrammet och lärarutbildningen har sjunkit med ungefär 10 procent.

Så här långt har vi endast undersökt antalet sökande. Om vi ser till antalet studerande har det dock skett en liknande minskning. Statistik från Högskoleverket och SCB (2007) visar att antalet studerande minskade vid utbildningar inom bland annat naturvetenskap, matematik och data, teknik och tillverkning, vård och omsorg samt juridik och samhällsvetenskap mellan läsåren 2004/2005 och 2005/2006.

Antalet sökande fortsätter att sjunka till flera av dessa utbildningar även inför höstterminen 2007. I en analys av Högskoleverket (2007f) framgår det att minskningen är störst till apotekar-, jurist-, psykolog- och socionomutbildningarna. Även till lärar- och sjuksköterskeutbildningarna har antalet sökande minskat. Däremot har antalet sökande till civilingenjörsutbildningarna ökat något för första gången på flera år. Det är dock en marginell ökning i jämförelse med de senaste årens stora nedgång.

Sammanfattning

Det finns stora variationer mellan olika utbildningar när det gäller förändringen i antalet sökande och studenter under senare år. Till vissa utbildningar har antalet sökande legat kvar på ungefär samma nivå som tidigare eller till och med ökat något. Till andra utbildningar har det skett en minskning, som till exempel till högskoleingenjörsutbildningarna, datautbildningarna, lärarutbildningen och – under det senaste året – till receptarie- och logopedutbildningen. Flera av dessa utbildningar har sedan en längre tid tillbaka problem med ett sjunkande antal sökande.

Skillnader mellan olika lärosäten

Förändringen i antalet sökande och studerande skiljer sig inte bara åt mellan utbildningar utan också mellan olika lärosäten. I det här avsnittet undersöker vi vilka högskolor och universitet som har haft den största minskningen i antalet sökande och sökandetryck.

Av tabell 5 framgår det att antalet sökande och sökandetrycket generellt sett är högre till universiteten än till högskolorna med vetenskapsområde samt övriga högskolor. Antalet sökande har också minskat mer till universiteten än till högskolorna. Om vi studerar förändringen i sökandetrycket är däremot minskningen ungefär lika stor till universiteten som till högskolorna.

Tabell 5. Antal sökande och sökandetryck till lärosäten ht 2006 jämfört med ht 2005

Högskola/år	Sökande		Söktryck	
	2006	Förändring (procent)	2006	Förändring (söktryck)
Totalt	296 024	- 11	1,6	- 0,1
Universitet (mv)	12 308	- 14	1,6	- 0,1
Uppsala universitet	19 886	- 21	1,8	+/- 0
Lunds universitet	25 694	-16	1,6	- 0,1
Göteborgs universitet	29 971	- 13	1,8	- 0,2
Stockholms universitet	27 251	- 17	1,8	- 0,3
Umeå universitet	17 164	- 3	1,5	+/- 0
Linköpings universitet	12 470	- 10	1,6	- 0,1
Karolinska institutet	6 798	- 6	2,7	+ 0,3
Kungliga Tekniska högskolan	4 850	- 11	1,3	+/- 0
Chalmers tekniska högskola	4 055	- 12	1,5	- 0,1
Luleå tekniska universitet	8 740	- 17	1,2	+/- 0
Handelshögskolan i Stockholm	1 159	- 9	4,2	+ 0,1
Sveriges lantbruksuniversitet	3 316	- 3	2,0	- 0,1
Karlstads universitet	8 210	- 9	1,4	- 0,1
Mittuniversitetet	9 396	- 17	1,4	- 0,1
Växjö universitet	8 054	- 7	1,5	- 0,2
Örebro universitet	9 912	- 17	1,6	- 0,2
Högskolor med vet.område (mv)	8 458	- 2	1,4	- 0,1
Blekinge tekniska högskola	5 490	- 3	1,2	- 0,8
Högskolan i Jönköping	6 479	+ 11	1,4	- 0,2
Högskolan i Kalmar	6 153	- 6	1,5	- 0,1
Malmö högskola	13 324	+ 4	1,5	- 0,1
Mälardalens högskola	10 843	- 12	1,3	+/- 0
Övriga högskolor (mv)	5 078	- 8	1,4	- 0,1
Gymnastik- och idrottshögskolan	467	- 17	4,3	- 1,2
Högskolan i Borås	5 742	+ 7	1,5	- 0,1
Högskolan Dalarna	5 404	+ 21	1,4	+ 0,1
Högskolan på Gotland	2 589	- 26	1,4	+/- 0
Högskolan i Gävle	6 922	- 16	1,4	- 0,2
Högskolan i Halmstad	5 588	- 13	1,4	- 0,2
Högskolan Kristianstad	4 864	- 5	1,4	- 0,1
Högskolan i Skövde	6 229	- 6	1,3	- 0,1
Högskolan Väst	4 474	+ 4	1,5	+/- 0
Lärarhögskolan i Stockholm	5 371	- 12	1,4	+/- 0
Södertörns högskola	8 210	- 17	1,7	- 0,1
Konstnärliga högskolor (mv)	48	- 24	1,6	- 0,5
Konstfack	48	- 24	1,6	- 0,5
Övriga utbildningsanordnare (mv)	300	+ 31	3,1	- 0,1
Ersta-Sköndals högskola	357	+ 168	2,4	+ 0,8
Röda Korsets högskola	343	+ 9	4,6	+ 0,1
Sophiahemmets högskola	201	- 16	3,1	- 0,8

Källa: HSV och SCB (2006b) och www.scb.se (2007). Antalet sökande avser endast behöriga förstahands-sökande. Tabellen inkluderar endast utbildningar/utbildningsanordnare där antagningen sker via VHS eller LANT. Det innebär bl.a. att de flesta konstnärliga utbildningar inte finns med.

Om vi tar steget vidare och studerar enskilda högskolor framgår det att de stora universiteten har i särklass flest sökande. Tabell 5 visar att Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Lunds universitet och Uppsala universitet

hade mellan 20 000 och 30 000 sökande vardera höstterminen 2006. Sökandetrycket till Göteborg, Stockholm och Uppsala var 1,8 sökande per antagen, vilket är över medel för samtliga lärosäten. Sökandetrycket var dock allra högst till Röda Korsets högskola, Gymnastik- och idrottshögskolan, Handelshögskolan i Stockholm samt till Karolinska institutet.

Om vi undersöker den procentuella förändringen i antalet sökande till enskilda lärosäten visar det sig att minskningen är störst till Högskolan på Gotland. Därefter följer bland annat några av universiteten som Uppsala universitet, Stockholms universitet, Luleå Tekniska Universitet, Örebro Universitet och Mittuniversitetet, samt vissa högskolor som Konstfack, Gymnastik- och idrottshögskolan och Södertörns högskola. Till bland annat Uppsala universitet och Högskolan på Gotland har dock antalet antagna minskat under samma period, vilket innebär att sökandetrycket är i stort sett oförändrat. Till Karolinska institutet har antalet sökande per antagen till och med ökat något, trots att antalet sökande har minskat.

I vissa fall har dock både antalet sökande och sökandetrycket minskat mer än genomsnittet för samtliga högskolor. Det gäller bland annat Högskolan i Halmstad och Högskolan i Gävle, där sökandetrycket dessutom ligger under genomsnittet för landets lärosäten.

Sammanfattning

Tillströmningen till högskolan har minskat olika mycket vid olika lärosäten. Den procentuella minskningen i antalet sökande är större till universiteten än till högskolorna. Sökandetrycket har dock minskat ungefär lika mycket till universiteten som till högskolorna. Det finns också stora skillnader mellan enskilda lärosäten inom de olika kategorierna. De lärosäten som sannolikt har störst problem är några mindre högskolor där både antalet sökande och sökandetrycket har gått ner och där man sedan tidigare har ett relativt lågt sökandetryck.

Kvinnorna är fortfarande flest

Andelen kvinnor i grundutbildningen har ökat avsevärt under hela efterkrigstiden. Vid andra världskrigets slut var drygt 20 procent av studenterna i den högre utbildningen kvinnor. 1976 hade andelen stigit till 43 procent och i samband med 1977 års reform – då lärar- och sjuksköterskeutbildningen blev en del av högskoleväsendet – kom kvinnorna för första gången att utgöra en majoritet av de studerande (HSV 2006f). Därefter har kvinnornas andel ökat ytterligare. Enligt en analys av Högskoleverket (2005b) beror kvinnornas dominans bland högskolestudenterna bland annat på att flickor i högre utsträckning läser teoretiska program på gymnasiet och att de i genomsnitt har högre betyg än pojkar.

Om vi studerar det minskade antalet sökande till högskolan mellan 2002 och 2006 framgår det att den kan härröras till båda könen men att minsk-

ningen procentuellt sett är större bland män än bland kvinnor. Jämfört med höstterminen 2005 hade sökantalet gått ner 12 procent bland männen och 8 procent bland kvinnorna (HSV 2006c).

Den ökade skillnaden i antalet män och kvinnor som söker till högskolan återspeglas i könsfördelningen bland de sökande. Tabell 6 visar att kvinnornas andel av det totala antalet sökande har ökat från 62 procent hösten 2002 till 64 procent hösten 2006. Bland de nya sökande har andelen kvinnor legat mer konstant på omkring 60 procent, även om det skedde en viss ökning från 59 till 60 procent mellan 2005 och 2006. Skillnaden mellan könen är dock inte lika framträdande om vi utgår från andelen män och kvinnor bland de studerande. Av tabell 6 framgår det att andelen kvinnor bland samtliga registrerade studenter har legat på omkring 60 procent under motsvarande period, med en svag minskning läsåret 2003/2004. Bland de nya studenterna har kvinnornas andel sjunkit från 59 procent läsåret 2001/2002 till 55 procent 2006/2007.

Tabell 6. Andel män och kvinnor bland sökande och studerande 2002–2006 (procent)

	Totalt sökande*		Nya sökande*		Samtliga studenter**		Nya studenter**	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
2002	62	38	60	40	61	39	59	41
2003	62	38	60	40	61	39	58	42
2004	62	38	59	41	60	40	58	42
2005	63	37	59	41	60	40	57	43
2006	64	36	60	40	60	40	56	44

* Källa: HSV och SCB (2006b). Procentandelarna avser respektive hösttermin.

** Källa: HSV och SCB (2007). Procentandelarna är beräknade per läsår där 2002 avser läsåret 2001/2002.

Det är dock viktigt att inte enbart studera könsfördelningen bland det totala antalet sökande och studerande eftersom andelen män och kvinnor skiljer sig åt mellan olika utbildningar. Medan kvinnorna dominerar på lärar-, vård- och omsorgsutbildningarna utgör männen en majoritet på tekniska utbildningar. Ett exempel på snedrekryteringen till olika utbildningar är att mer än 80 procent av de behöriga förstahandssökande till sjuksköterske- och socionomutbildningen var kvinnor hösten 2006. Till civilingenjörs- och högskoleingenjörsutbildningen var mönstret det motsatta, med 80 procent manliga sökande. (HSV och SCB 2006b)

Sammanfattning

Kvinnor både söker till högskolan och börjar studera i väsentligt högre utsträckning än män. Bilden är dock inte lika entydig om vi studerar hur könsskillnaden har förändrats över tid. Om vi utgår från antalet och andelen *sökande* över tid har skillnaden mellan könen ökat i samband med att det totala antalet sökande har minskat. Om vi däremot studerar antalet och andelen registrerade *studenter* framträder en annan bild. Då har istället skillnaden mellan könen minskat något i samband med att det totala antalet studenter har sjunkit.

Snedrekryteringen har alltså ökat i viss omfattning om vi studerar gruppen sökande men minskat något med avseende på andelen män och kvinnor som studerar vid högskolan.

Fortsatt social snedrekrytering

Ett av målen med högskolereformen från 1977 var att bredda rekryteringen till högskolan för grupper med olika social bakgrund. Det var dock först i samband med den stora expansionen av högskoleutbildningen på 1990-talet som den sociala snedrekryteringen började minska totalt sett, även om studenter med arbetarbakgrund och lågutbildade föräldrar fortfarande är underrepresenterade (HSV 2006e). I det här avsnittet undersöker vi hur den sociala representationen har förändrats i samband med den minskade tillströmningen till högskolan.

Studenter med arbetarbakgrund är fortsatt underrepresenterade

Vi börjar med att analysera förändringar med avseende på föräldrarnas yrkestillhörighet. SCB:s statistik utgår från de uppgifter om föräldrarnas socioekonomiska grupp som finns i folk- och bostadsräkningen från 1990. Eftersom det inte finns någon sådan statistik efter 1990 är uppgifterna tämligen osäkra för senare år. Den generella trenden är dock att den sociala obalansen minskade under hela 1990-talet och början av 2000-talet. I åldern 18–34 år ökade andelen nya studerande med arbetarbakgrund från 18 till 24 procent under perioden 1993–2003. Andelen nybörjare med tjänstemannabakgrund minskade samtidigt från 33 till 28 procent. Motsvarande kategoriers andelar i befolkningen beräknas ha varit relativt konstanta under samma period, med 34 procent arbetare och 20 procent tjänstemän (HSV och SCB 2006c).

Personer med arbetarbakgrund är dock fortfarande underrepresenterade bland högskolans studenter. Efter läsåret 2002/2003 verkar dessutom ökningen av andelen högskolenybörjare med arbetarbakgrund ha stannat av. Som tabell 7 visar har andelen legat kvar på en knapp fjärdedel under senare år, även om det skedde en viss ökning läsåret 2005/2006. Jämförelsetalet för hela riket har dessutom minskat något, från 0,73 läsåret 2002/2003 till 0,70 läsåret 2005/2006. Eftersom jämförelsetalet 1 betyder att andelen studenter med arbetarbakgrund är lika stor som andelen med arbetarbakgrund i befolkningen pekar det på att den sociala snedrekryteringen har ökat något. Uppgifterna om föräldrarnas sociala grupp är dock för osäkra för att vi ska vara säkra på att det har skett en förändring. Enligt Högskoleverket och SCB (2006c) är det dock tydligt att utvecklingen mot en breddad social rekrytering har stannat av efter läsåret 2003/2004.

Tabell 7. Högskolenybörjare med arbetarbakgrund läsåren 2000/01–2005/06 (procent)

År	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Alla högskolor	23	23	24	24	24	25
Jämförelsetal, riket	0,69	0,70	0,73	0,72	0,71	0,70

Källa: NU-databasen 2007. Arbetarbakgrund baseras på SCB:s indelning utifrån FoB90. Arbetarbakgrund innebär att båda föräldrarna är arbetare.

Trondman och Bunar (2001) menar att underrepresentationen av studenter med arbetarbakgrund beror på flera faktorer. Såväl livsvillkor som fritids- och kulturval spelar en viktig roll för de utbildningsval ungdomar gör. Fritidsvanorna ser till exempel olika ut i olika socialgrupper. Medelklassungdomar ägnar sig i högre utsträckning än arbetarklassungdomar åt fritidsaktiviteter som kan komma till nytta i framtida utbildning och yrkesliv – aktiviteter som IT, föreningsliv och kultur. Den sociala bakgrunden samverkar dessutom med andra bakgrundsfaktorer.

Att flera faktorer samverkar visar sig bland annat i att andelen kvinnor med arbetarbakgrund är högre än andelen män med arbetarbakgrund. Läsåret 2005/2006 hade 27 procent av de kvinnliga studenterna arbetarbakgrund, vilket kan jämföras med 22 procent av de manliga (HSV och SCB 2006c). Skillnaden beror sannolikt på att andelen studenter med arbetarbakgrund är högre på relativt korta utbildningar som ofta domineras av kvinnor (se HSV 2006f). Det gäller till exempel vård- och omsorgsutbildningarna och förskollärarytbildningarna. På längre utbildningar som arkitektutbildningen och läkarutbildningen är andelen studenter med arbetarbakgrund låg och har inte heller ökat under senare år.

Ännu större skillnader utifrån akademikerbakgrund

Ett annat mått på social bakgrund är föräldrarnas utbildningsnivå. Till skillnad från yrkestillhörigheten har utbildningsnivån förändrats dramatiskt över tid. Det har dessutom skett en social utjämning i högskolan i samband med expansionen av grundutbildningen på 1990-talet. I årskullen som föddes 1974 hade 14 procent av barnen till gymnasieutbildade föräldrar börjat läsa vid högskolan vid 21 års ålder. Det kan jämföras med 17 procent av dem som föddes 1982. Under samma tidsperiod skedde det ingen ökning av andelen som fortsatte till högre studier bland barn till föräldrar med minst tre års eftergymnasial utbildning (se HSV och SCB 2006c).

Barn till föräldrar med hög utbildningsnivå är dock fortfarande överrepresenterade bland högskolenybörjarna. I årskullen som föddes 1980 hade 25 procent av barnen till föräldrar med som högst förgymnasial utbildning påbörjat högskolestudier vid 25 års ålder. Motsvarande andel av barnen till föräldrar med minst tre års eftergymnasial utbildning var 74 procent (HSV och SCB 2006c).

En liknande obalans finner vi om vi utgår från andelen studerande med högutbildade föräldrar. Som framgår av tabell 8 var jämförelsetalet för hög-

skolenybörjare med högutbildade föräldrar 1,43 när det var som lägst läsåret 2002/2003. Eftersom jämförelsetalet 1 betyder att andelen högskolenybörjare med högutbildade föräldrar är lika stor som andelen i befolkningen med högutbildade föräldrar innebär det en relativt stor obalans. I samband med att tillströmningen till högskolan började minska har dessutom obalansen ökat till 1,50 läsåret 2005/2006. Det rör sig alltså om en större ökad snedrekrytering om vi studerar föräldrarnas utbildningsnivå jämfört med föräldrarnas yrkestillhörighet.

Tabell 8. Andel högskolenybörjare med högutbildade föräldrar läsåren 2000/01–2004/05 (procent)

År	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Alla högskolor*	29	29	28	29	30	30
Jämförelsetal, riket*	1,52	1,47	1,43	1,45	1,48	1,50

Källa: NU-databasen (2007). Med högutbildade föräldrar avses att minst en av föräldrarna har en treårig högskoleutbildning eller mer.

Sammanfattning

Den sociala snedrekryteringen till högskolan minskade samtidigt som utbildningsvolymen ökade under 1990-talet och början av 2000-talet. När tillströmningen till högskolan började minska efter 2003 och 2004 upphörde däremot den tidigare utjämningen av de sociala skillnaderna. Om vi utgår från föräldrarnas utbildningsnivå tycks det i viss utsträckning röra sig om ökade skillnader. Det minskade antalet sökande och studerande sammanfaller alltså med att den sociala snedrekryteringen till högskolan inte längre minskar och att den i viss mån även har tilltagit.

Viss obalans utifrån utländsk bakgrund

Ända sedan andra världskriget, då Sverige övergick från att vara ett utvandrarsland till att bli ett invandrarsland, har andelen personer med utländsk bakgrund i befolkningen ökat stadigt. År 2005 hade drygt 16 procent av befolkningen utländsk bakgrund, vilket innebär att de antingen var födda i ett annat land än Sverige eller hade två föräldrar födda utomlands (SCB 2006d). Av dessa var omkring tre fjärdedelar själva födda utomlands medan en fjärdedel hade två utrikes födda föräldrar.

Andelen högskolestuderande med utländsk bakgrund har inte ökat i riktigt samma utsträckning som andelen med utländsk bakgrund i befolkningen. Snedrekryteringen utifrån utländsk bakgrund har dock minskat väsentligt över tid, främst i samband med högskolans expansion under 1990-talet och början av 2000-talet. Andelen högskolenybörjare med utländsk bakgrund ökade från 10 procent läsåret 1996/1997 till nära 16 procent läsåret 2004/2005 (HSV och SCB 2006a).

Av tabell 9 framgår det att snedrekryteringen minskade relativt kraftigt i början av 2000-talet – jämförelsetalet gick då upp från 0,92 till 0,98. Läsåret

2003/2004 utgjorde studenterna med utländsk bakgrund alltså 98 procent av den andel som skulle krävas för att nå upp till samma andel med utländsk bakgrund som i befolkningen. Som tabell 9 visar har dock andelen studenter med utländsk bakgrund stagnerat på 16 procent efter läsåret 2003/2004, samtidigt som jämförelsetalet har gått ner till 0,94 för läsåret 2005/2006.¹ Snedrekryteringen till högskolan utifrån utländsk bakgrund har alltså ökat något, även om det fortfarande rör sig om en relativt obetydlig underrepresentation.

Tabell 9. Högskolenybjörjare med utländsk bakgrund läsåren 2000/01–2004/05 (procent)

År	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Alla högskolor	13	14	15	16	16	16
Jämförelsetal, riket	0,92	0,92	0,96	0,98	0,95	0,94

Källa: NU-databasen (2007). Med utländsk bakgrund avses personer som är utrikes födda eller har två utrikes födda föräldrar.

Att det finns en obalans utifrån utländsk bakgrund framgår också om vi jämför övergångsfrekvensen från gymnasieskolan till högskolan för personer med utländsk respektive svensk bakgrund. Omkring 45 procent av 25-åringarna med svensk bakgrund hade påbörjat högskolestudier läsåret 2004/2005. Motsvarande andel bland personer med utländsk bakgrund var 32 procent. Andelen var något högre bland personer som var födda i Sverige än bland utrikes födda, 33 respektive 30 procent. Enligt Högskoleverket och SCB (2006a) kan det bero på att de utrikes födda nybörjarna oftare är äldre än 25 år, att de redan har en högskoleutbildning från hemlandet eller att de är mer benägna än andra studenter att studera utomlands.

När vi studerar andelen studenter med utländsk bakgrund är det dock viktigt att påpeka att personer med utländsk bakgrund inte utgör någon enhetlig grupp. Det finns stora skillnader mellan olika grupper baserat på bland annat ursprungsland och hur länge man har varit bosatt i Sverige (HSV och SCB 2006a). Sannolikt har den sociala bakgrunden i olika invandrargrupper också betydelse. Personer med iranskt, nordiskt och västeuropeiskt ursprung är väl representerade vid högskolan, medan personer med afrikansk bakgrund är kraftigt underrepresenterade. År 2004 hade till exempel 45 procent av gruppen med iransk bakgrund börjat läsa vid högskolan vid 25 års ålder, vilket kan jämföras med 10 procent av gruppen med somalisk bakgrund.

Andelen studenter med utländsk bakgrund varierar också mellan olika utbildningar. Studenter med utländsk bakgrund läser i högre utsträckning tekniska utbildningar och vårdutbildningar och i mindre utsträckning humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningar jämfört med studenter med svensk bakgrund. Lsåret 2004/2005 var andelen studenter med utländsk bakgrund allra högst på utbildningarna till biomedicinsk analytiker, röntgensköterska, tandläkare, apotekare och tandhygienist. Skillnaderna är också stora

1. Förändringen i jämförelsetalet beror på att andelen med utländsk bakgrund har ökat i befolkningen (SCB 2006e).

mellan lärosätena. Läsåret 2004/2005 hade 36 procent av nybörjarna vid Karolinska institutet utländsk bakgrund mot 4 procent vid Sveriges lantbruksuniversitet (HSV och SCB 2006a).

Sammanfattning

Andelen högskolestudenter med utländsk bakgrund har ökat kraftigt under 1990-talet och i början av 2000-talet. Trots det är personer med utländsk bakgrund fortfarande något underrepresenterade i högskolans grundutbildning. Det är också en mindre andel av 25-åringarna med utländsk bakgrund som har påbörjat högskolestudier jämfört med 25-åringarna med svensk bakgrund. Det gäller i synnerhet vissa invandrargrupper. Efter läsåret 2003/2004, då det totala antalet studenter och högskolenybörjare minskade, tycks dessutom utvecklingen mot minskad snedrekrytering utifrån utländsk bakgrund ha stannat av.

Regionala skillnader

Ytterligare en faktor som har betydelse för om man börjar läsa vid högskolan är var i landet man bor. Det finns stora skillnader i övergångsfrekvensen mellan olika län och kommuner i Sverige. I allmänhet är glesbygdsbor mindre benägna att läsa vid högskolan än storstadsbor. De regionala skillnaderna kan enligt Högskoleverket (2006a) förklaras av skillnader i social bakgrund hos befolkningen, av situationen på arbetsmarknaden och av den geografiska närheten till ett universitet eller en högskola. Många väljer att läsa nära sin hemort, vilket visar sig i att förändringar i antalet nybörjarplatser vid en högskola ofta påverkar övergångsfrekvensen i länet där högskolan är belägen.

Skillnaden i övergångsfrekvens mellan länen är betydande – det skiljer omkring 12 procentenheter mellan det län som har den högsta övergångsfrekvensen och det län som har den lägsta. I tabell 10 ser vi att Uppsala län hade den högsta övergångsfrekvensen både 2004/2005 och 2005/2006. Lsåret 2005/2006 hade 53 procent av 18–25-åringarna i länet påbörjat högskolestudier. Efter Uppsala län kom Västerbottens län och Stockholms län med en övergångsfrekvens på strax under 50 procent. Jämtland låg sist, med en övergångsfrekvens på 41 procent.

Andelen som börjar läsa vid högskolan i olika län brukar vara ganska konstant över tid, men mellan läsåren 2003/2004 och 2004/2005 skedde vissa förändringar (HSV 2005b). I flera län där andelen högskolestuderande redan från början var relativt låg minskade andelen 25-åringar som började läsa vid högskolan samtidigt som det skedde en ökning i ett antal län där övergångsfrekvensen var jämförelsevis hög. Mellan läsåren 2004/2005 och 2005/2006 ändrades dock mönstret igen. Av tabell 10 framgår det att övergångsfrekvensen har tenderat att öka i de län där övergångsfrekvensen var relativt låg läsåret 2004/2005 samtidigt som den har gått ner i de län där övergångsfrekvensen var jämförelsevis hög. Det har till exempel skett en förhållandevis stor minskning

i Uppsala län, Norrbottens län och Örebro län, där en hög andel läser vidare efter gymnasiet. Däremot har övergångsfrekvensen ökat i bland annat Gävleborgs län och Värmlands län, som har en låg övergångsfrekvens.

Tabell 10. Övergångsfrekvens vid 25 år i olika län (procent)

Län/År	2004/05 vid 25 år*	2005/06 vid 25 år**	Skillnad
Uppsala	55,2	52,8	- 2,4
Västerbotten	50,2	48,4	- 1,8
Stockholm	49,6	49,0	- 0,6
Norrbotten	48,5	44,1	- 4,4
Örebro	46,0	39,8	- 6,2
Kalmar	46,0	45,2	- 0,8
Halland	45,5	41,4	- 3,1
Skåne	45,3	45,4	+ 0,1
Östergötland	44,1	46,4	+ 2,3
Västmanland	43,9	42,3	- 1,6
Blekinge	43,7	48,3	+ 4,6
Västernorrland	43,5	45,7	+ 2,2
Södermanland	42,7	37,3	- 5,4
Gotland	42,6	43,4	+ 0,8
Västra Götaland	41,9	44,6	+ 2,7
Dalarna	41,7	44,5	+ 2,8
Kronoberg	41,6	45,4	+ 3,8
Jönköping	41,4	43,3	+ 1,9
Värmland	41,0	44,2	+ 3,2
Gävleborg	40,8	42,5	+ 1,7
Jämtland	40,7	41,1	+ 0,4

* Källa: HSV (2005b). Övergångsfrekvensen avser andelen 18–25-åringar som hade börjat studera läsåret 2004/05 av motsvarande åldersgrupp i befolkningen.

** Källa: HSV (2006a). Övergångsfrekvensen avser andelen 18–25-åringar som hade börjat studera läsåret 2005/05 av motsvarande åldersgrupp i befolkningen.

De geografiska skillnaderna i övergångsfrekvensen är ännu mer framträdande på kommunal nivå än på länsnivå (HSV 2005b). Mellan 70 och 80 procent av 18–25-åringarna i Lund och Danderyd hade börjat läsa vid högskolan läsåret 2005/2006. Det kan jämföras med drygt 20 procent i Bjurholm i Västerbotten och Bjuv i Skåne. De kommuner som har högst övergångsfrekvens är antingen universitets- eller högskolekommuner eller relativt välbeställda förortskommuner till de större städerna. De kommuner med lägst övergångsfrekvens är alla små kommuner, varav flera är belägna i glesbygden. Den sociala strukturen i en kommun är också betydelsefull (HSV 2006a). Kommuner med en hög andel högutbildade personer i föräldragenerationen, det vill säga i 50-årsåldern, tenderar att ha en relativt hög övergångsfrekvens från gymnasieskolan till högskolan.

Sammanfattning

Det finns betydande skillnader mellan länen när det gäller andelen 18-25-åringar som har börjat studera vid ett universitet eller en högskola. Variationen är ännu större om vi jämför olika kommuner. Den högsta övergångsfrekvensen

finns i tätbefolkade län och kommuner med stora universitet eller högskolor, medan län och kommuner i glesbygden i allmänhet har en låg övergångsfrekvens. Om vi studerar förändringen i övergångsfrekvensen över tid är bilden dock inte lika entydig. Mellan läsåren 2003/2004 och 2004/2005 skedde en viss utveckling mot ökade skillnader mellan länen. Den utvecklingen svängde därefter för att istället gå i riktning mot minskad polarisering.

Spelar minskningen någon roll?

Både antalet sökande och studerande har minskat över tid. Minskningen är störst bland äldre personer, men även i de yngre åldersgrupperna är det allt färre som läser vidare. Antalet sökande och studerande har också minskat olika mycket till olika utbildningar och lärosäten och i olika samhällsgrupper. Frågan är dock om det spelar någon roll att antalet sökande och studerande vid högskolan sjunker. I så fall på vilket sätt och för vem? I det här avslutande avsnittet diskuterar vi minskningens betydelse både från samhällets och från högskolornas perspektiv.

Ett samhällsproblem?

Det finns inget givet svar på frågan om det minskade antalet sökande och studerande är problematisk för samhället i stort. Å ena sidan bör det noteras att minskningen har ägt rum efter en längre tids expansion av grundutbildningen. Under 1990-talet och början av 2000-talet fördubblades antalet studenter vid högskolan. För närvarande fortsätter ungefär 45 procent av 25-åringarna till högskolan efter gymnasieskolan. Det kan jämföras med omkring 25 procent i början av 1990-talet. År 2003 hade ungefär en tredjedel av den vuxna befolkningen i Sverige en högskoleutbildning, vilket är en hög andel i ett internationellt perspektiv. I jämförelse med den kraftiga ökning som skedde under 1990-talet kan det uppfattas som marginellt att antalet sökande och studerande har minskat med några procent efter 2003/2004.

Å andra sidan är det viktigt att påpeka att den minskade tillströmningen till högskolan trots allt kan få vissa negativa konsekvenser för samhällsutvecklingen, åtminstone om antalet sökande och studerande fortsätter att minska i de yngre åldersgrupperna. För det första kan det minskade intresset för vissa utbildningar innebära att det blir brist på utbildad arbetskraft inom flera yrkesområden. I en rapport bedömer Högskoleverket (2007a) att bland annat yrkeslärare, förskollärare, speciallärare, fritidspedagoger, arbetsterapeuter, psykologer, biomedicinska analytiker, receptarier och högskoleingenjörer kommer att bli framtida bristyrken. En liknande bild framkommer i en rapport av SACO (2006a). I en annan rapport bedömer Arbetsmarknadsstyrelsen (2007) att det, redan under 2007, kommer att finnas för få civilingenjörer, tekniker, IT-analytiker, datavetare, förskollärare, speciallärare och gymnasielärare i yrkesämnen. En viktig förklaring till bristen på arbetskraft är enligt AMS att det är färre som utbildar sig inom dessa områden.

Ett annat problem är att snedrekryteringen till högskolan riskerar att stagnera eller rent av öka. I och med att utbildningsvolymen ökade under 1990-talet började delvis nya grupper att rekryteras till högskolan. Det innebar att underrepresentationen av bland annat personer med arbetarbakgrund och utländsk bakgrund minskade. I samband med att antalet sökande och studerande har minskat har dock utjämningen stannat av och snedrekryteringen har även ökat något. Även här fanns det dock variationer beroende på vilken grupp vi studerar. Kvinnornas dominans bland högskolestudenterna – om än inte bland de sökande – har snarare minskat något under senare år och när det gäller hemregion kunde vi inte se något tydligt mönster över tid. Däremot har minskningen av snedrekryteringen utifrån social och utländsk bakgrund stagnerat. Om vi ser till föräldrarnas utbildningsnivå har snedrekryteringen till och med ökat något under senare år.

Det är också sannolikt att flera bakgrundsfaktorer – kön, social bakgrund, utländsk bakgrund och hemregion – samverkar och leder till att snedrekryteringen förstärks ytterligare. Det är till exempel troligt att pojkar från arbetarhem på landsbygden eller pojkar med utländsk bakgrund från städernas förorter har blivit ännu mer underrepresenterade än tidigare medan flickor från akademikerhem i tätorterna har blivit ännu mer överrepresenterade. Det är dock en aspekt som vi inte har haft möjlighet att undersöka i den här rapporten på grund av brist på data.

Högskolornas syn på minskningen

Vi övergår nu till att diskutera frågan från högskolornas synvinkel. I vilken utsträckning utgör minskningen ett problem för universiteten och högskolorna? Det allmänna intrycket är återigen att det inte finns något entydigt svar på frågan. Vissa lärosäten och utbildningar har inte alls drabbats av det minskade antalet sökande och studerande medan andra har stora svårigheter.

Jämförelsen mellan lärosäten visade att det i synnerhet är några av de mindre högskolorna som har drabbats av det minskade antalet sökande. Det gäller bland annat Högskolan i Halmstad och Högskolan i Gävle, där både antalet sökande och sökandetrycket har gått ner och där man har dessutom ett relativt lågt sökandetryck.

När det gäller olika utbildningar kan vi konstatera att antalet sökande har fortsatt att minska till flera utbildningar som under en längre tid har haft problem med att locka till sig studenter. Dit hör bland annat högskoleingenjörsutbildningarna, datautbildningarna och lärarutbildningen. Under senare tid har även receptarieutbildningen, logopedutbildningen, psykologprogrammet, teologprogrammet samt utbildningar inom arbetsterapi och studie- och yrkesvägledning minskat i popularitet. De utbildningar där antalet sökande och studenter har minskat särskilt mycket har drabbats av problem med planering, personal och ekonomi. I *Universitetsläraren* (28/1 2007) beskrivs bland annat hur minskningen har drabbat vissa av landets ekonomutbildningar. Det minskade antalet studenter kan innebära att omkring 35 lärare behöver sägas

upp vid ekonomutbildningarna vid Luleå tekniska universitet, Mälardalens högskola och Högskolan i Gävle.

Det är även intressant att studera lärosätenas egna kommentarer kring den minskade tillströmningen till högskolan. Lärosäten med statlig huvudman är ålagda att kommentera efterfrågan på utbildning och strategiska förändringar av utbildningsutbudet inom det egna lärosätet i sina årsrapporter. Här bör det dock noteras att eftersom årsrapporterna ska redovisa i stort sett allt som ett lärosäte företagit sig under det senaste året så blir texterna kring enskilda frågor av utrymmesskäl relativt korta. I årsrapporterna för 2006 framgår det att anpassningar till den så kallade Bolognaprocessens rekommendationer har dominerat arbetet med eventuella förändringar av utbildningsutbudet. Det är därför svårt att läsa ut vilka förändringar som kommer sig av en specifikt rekryteringsfrämjande ambition. I praktiken torde dock de båda drivande krafterna – anpassningar till Bolognaprocessen och anpassningar på grund av ett sjunkande sökandeantal – i flertalet fall verka i samma riktning.

De flesta lärosäten har redovisat att sökandantalet till utbildningarna har minskat under 2006 jämfört med åren innan. Enligt lärosätena märks nedgången särskilt inom det tekniska och naturvetenskapliga ämnesområdet samt för fristående kurser. Den vanligaste förklaringen till minskningen är hänvisningar till en generellt förbättrad arbetsmarknad. Ett antal lärosäten nämner också den negativa bild av högre utbildning som förmedlats på senare tid i medierna, och som bland annat har fokuserat på den låga utbildningspremien och på akademikerarbetslösheten. Andra lärosäten påpekar att faktiska förhållanden kring studiemedel, arbetsmarknad och löner avhåller många från att börja läsa vid högskolan.

När det gäller de mindre högskolorna har samverkan med andra lärosäten blivit ett sätt att komma tillrätta med det sjunkande antalet sökande. Exempel på andra åtgärder som nämns i årsrapporterna är att omfördela utbildningsplatser i efterhand, ta fram en lärosätsgemensam strategi för rekrytering, anpassa utbudet efter arbetsmarknaden, samverka med gymnasieskolor, rekrytera studenter från utlandet, utveckla attraktiva utbildningsprogram, erbjuda validering till obehöriga, erbjuda boendegaranti samt satsa på marknadsföring och profilering.

Det pågår utan tvekan ett intensivt arbete kring rekryteringsfrågor vid lärosätena med anledning av det minskade sökandetrycket. Beskrivningarna av det rådande läget när det gäller sökandetrycket är ändå försiktigt optimistisk. Växande studentkullar och ökad internationalisering – och därmed ökat rekryteringsunderlag – kommer enligt lärosätena att kompensera för att allt färre äldre söker sig till högskolan.

Möjliga orsaker till minskningen

Inledning

I föregående kapitel såg vi att tillströmningen till högskolan har minskat under senare år. Minskningen är särskilt stor bland äldre personer, men det har även skett en minskning i de yngre åldersgrupperna. Kartläggningen visade bland annat att andelen som börjar läsa inom tre år efter gymnasiet har gått ner från 46 procent för avgångseleverna 2000/2001 till 44 procent för avgångseleverna 2002/2003.

Vad beror minskningen bland ungdomar på? I det här kapitlet diskuterar vi ett antal möjliga orsaker till att det är färre unga som söker sig till högskolan idag än tidigare. I den mån det är möjligt prövar vi också hypoteserna med hjälp av befintlig statistik och enkätundersökningar. Eftersom vi inte har tillgång till alla de uppgifter som skulle krävas för en fullständig hypotesprövning får dock resultaten ses som preliminära.

Kapitlet inleds med en kort diskussion om Ungdomsbarometern, det data-material som ligger till grund för huvuddelen av vår analys. Sedan presenterar vi en del av den tidigare forskningen om ungdomars studie- och yrkesval och formulerar ett antal möjliga förklaringar till att det är allt färre unga som börjar läsa vid högskolan. Därefter analyserar vi i tur och ordning de hypoteser vi har formulerat. Kapitlet avslutas med en sammanfattning och diskussion av resultaten.

Kommentarer till Ungdomsbarometern

Analysen i det här kapitlet baseras på såväl tidigare studier som enkätundersökningar. Enkätmaterialet utgörs huvudsakligen av Ungdomsbarometern, som vi har kompletterat med resultat från SCB:s enkät till avgångselever på gymnasiet. Eftersom Ungdomsbarometern är vårt huvudsakliga empiriska material följer här en kort beskrivning av undersökningen och hur den har använts i vår egen analys.

Ungdomsbarometern har kartlagt ungdomars attityder och beteenden varje år sedan 1991. I enkäten ställs frågor om bland annat identitet, fritidsintressen, medievana, konsumtion, studier, karriär och yrkesval. Sedan 2004 genomförs studien i form av en webbenkät. För att urvalet ska vara representativt för hela ungdomspopulationen görs ett kvoturval baserat på kön, ålder och region². För att nå så stora grupper som möjligt används flera internetsajter och communityn. År 2006 användes tre communityn – PlayAhead, Mimers Brunn och Snuttis – samt Chilis och Studentkortets webbplatser. År 2004 besvara-

---

2. Regionerna är Stockholm, Östra Mellansverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland, Småland med Öarna samt Västsverige.

des enkäten av totalt 3 846 ungdomar, 2005 hade man 6 029 respondenter och 2006 var antalet svars personer 7 416.

I den här rapporten har vi valt att använda de frågor i Ungdomsbarometern som handlar om uppfattningar och attityder kring studier och yrkesval. Hit hör framför allt frågor om vad man vill göra efter gymnasiet, om man planerar att läsa vidare, om vilka skäl man har för att läsa vidare respektive inte läsa vidare, om det är något man oroar sig för när det gäller studier samt om vilken information man har om högskolestudier. Frågorna presenteras närmare i analysen. Tabellerna i anslutning till analysen visar endast de svarsalternativ som är relevanta för en viss hypotes. De fullständiga tabellerna med samtliga svarsalternativ finns i tabellbilagan.

Som vi nämnde i inledningskapitlet har vi valt att fokusera på yngre personer. Vi har närmare bestämt avgränsat analysen till svars personer i åldern 18–21 år, det vill säga den ålder då de flesta som går vidare till högskolan påbörjar sina studier. För att få en bild av hur den bredare ungdomspopulationen resonerar har vi emellertid även gjort jämförelser med 18–25-åringar och 15–25-åringar. Dessa analyser har genomgående gett liknande resultat som analysen av 18–21-åringar. Resultaten påverkas alltså inte av vilken åldersgrupp vi studerar. Med hjälp av SCB:s enkätresultat har vi också haft möjlighet att jämföra resultaten med elever som går sista året på gymnasiet. Här skiljer sig dock resultaten åt i vissa fall, vilket vi återkommer till i analysen av våra hypoteser.

Eftersom vi i första hand är intresserade av de senaste årens förändringar har vi avgränsat oss till Ungdomsbarometerns undersökningar från 2004, 2005 och 2006. Det är också en lämplig avgränsning med tanke på att Ungdomsbarometern har ändrat enkätfrågorna och intervjumetoden sedan 2004. Det kan därför vara problematiskt att göra jämförelser längre tillbaka i tiden. Med hjälp av SCB:s enkät har vi dock haft möjlighet att analysera en något längre tidsperiod, från läsåret 2001/2002 till läsåret 2005/2006.

Vissa frågor och svarsalternativ i Ungdomsbarometern skiljer sig dock åt även mellan 2004, 2005 och 2006 års undersökningar. En skillnad är att svars personerna i 2006 års studie på frågan om sina skäl för att läsa respektive inte läsa vidare fick välja hur många svarsalternativ de ville, till skillnad från tidigare år då antalet svarsalternativ var begränsat till tre. Det kan innebära att vissa svarsalternativ får en högre svarsfrekvens i 2006 års undersökning än de skulle ha fått annars. Det är alltså främst i de fall där vi ser en *ökning* mellan 2004–2005 och 2006 som vi har anledning att vara försiktiga med våra slutsatser. Vi har tagit hänsyn till denna skillnad i tolkningen av resultaten och diskuterar problemet i anslutning till de slutsatser som dras.

Teorier och hypoteser om ungdomars studieval

I det här avsnittet redogör vi för tidigare undersökningar om ungdomars studie- och karriärval och formulerar sedan ett antal hypoteser om varför allt färre unga söker sig till högskolan. Vi har valt att avgränsa oss till mer allmänna

teorier och förklaringar. De studier som mer specifikt kan kopplas till en viss hypotes diskuteras i samband med analysen.

Tidigare undersökningar av ungas utbildnings- och yrkesval

Skolverket (2004) har gjort en genomgång av kunskapen och forskningen kring ungdomars föreställningar, kunskaper och beteenden när det gäller val av utbildning och arbete. Där påpekas det att det finns relativt lite forskning på området. Däremot finns det olika teorier om utbildnings- och yrkesval, till exempel rationalistiska teorier, socialisationsteorier samt teorier om olika samhällsfaktorer. Det finns även myndighetsrapporter och mindre omfattande akademiska undersökningar om ungdomars studie- och yrkesval. Till de faktorer som verkar ha betydelse för de val ungdomar gör hör självuppfattning, självförtroende, självkänedom, erfarenheter, kunskap om utbildningsalternativ och yrken, tankar om det egna livsprojektet och tillgång till professionellt stöd i valprocessen.

Ungdomsstyrelsen (2004) har i flera omgångar undersökt ungdomars syn på högre utbildning och yrkesval. I en enkätundersökning från 2002 framgår det att nära hälften av de tillfrågade 16–19-åringarna planerade att läsa vid högskolan inom de närmaste tre åren medan 30 procent planerade att hitta ett långsiktigt arbete. Det visade sig att olika ”trygghetsfaktorer” som fast anställning, arbete på hemorten och fritid var viktigast för dem som planerade att söka ett fast arbete direkt efter gymnasiet. De som planerade att läsa vidare lade däremot större vikt vid olika ”karriärfaktorer” som bra löneutveckling och internationella kontakter.

Även SCB (2006a) har undersökt ungdomars intresse för högskolestudier och olika skäl till att man väljer eller inte väljer att läsa vidare. De vanligaste motiven för att läsa vidare bland avgångseleverna läsåret 2005/2006 var att det krävdes för det yrke man ville ha, att man ville bli attraktiv på arbetsmarknaden, att man ville ha ett arbete med högre lön och att man ville öka sina kunskaper i vissa ämnen. Några av de vanligaste skälen för att *inte* läsa vidare var att man hellre ville arbeta, att man var skoltrött, att man planerade att gå en utbildning som inte ges vid högskolan och att man inte trodde att betygen skulle räcka till.

Skälen för att söka till högskolan och för att faktiskt börja studera behöver inte alltid sammanfalla. I en studie av Göteborgs universitet undersöker Gudrun Balke och Pernilla Näslund (2002) varför vissa studenter inte har registrerat sig på den utbildning de har sökt och kommit in på. Intervjuer med omkring 40 sökande visade att de vanligaste skälen var att man hade ångrat sitt utbildningsval, att man prioriterade sin ekonomi eller sitt yrkesarbete, att man hade kommit in på en annan utbildning och att man hade problem med att hitta en bostad.

Det finns också teorier om hur vi ska förstå förändringar i ungdomars attityder och beteenden över tid. I en rapport från Ungdomsstyrelsen (2003) menar Jan Carle att det finns tre möjliga förklaringar: att attityder förändras med

livscykeln och att unga därmed alltid har andra attityder än äldre oavsett när vi gör vår mätning; att människor i olika *åldersgrupper* har olika synsätt och att varje *generation* har olika värderingar och erfarenheter. Carles slutsats är att människors konkreta erfarenheter är viktigare än livscykel- eller generationseffekter. En liknande iakttagelse gör Annika Westberg (2005) i sin avhandling om svenska ungdomars levnadsvillkor och attityder. Westberg skiljer mellan två sätt att beskriva ungdomen – som en livsfas och som en distinkt generation – och menar att livsfasperspektivet är mer fruktbart än generationsperspektivet för att förstå attitydskillnader mellan ungdomar och vuxna.

Hypoteser om varför färre unga söker sig till högskolan

Med utgångspunkt i de teorier och empiriska studier som finns på området kan vi identifiera flera möjliga förklaringar till att unga personer *inte* söker sig till högskolan: bristande självförtroende, dålig kunskap om utbildningsalternativ och yrken, att man prioriterar en fast anställning, arbete på hemorten och fritid, att man är skoltrött, att man planerar att gå en utbildning som inte ges vid högskolan eller att man inte tror att betygen räcker till.

Utifrån dessa förklaringar har vi formulerat sex olika hypoteser om varför tillströmningen till högskolan har minskat över tid. Dessa presenteras nedan utan någon inbördes rangordning.

1. *Intresset för högskolestudier har minskat.* Vår första hypotes är att unga personer inte lockas av akademiska studier i samma utsträckning som tidigare generationer. De kan vara så att de är mindre studiemotiverade, att de hellre ägnar sig åt annat än studier eller att de eftersträvar yrken som inte kräver en akademisk utbildning.
2. *Svenska högskolor står sig inte i konkurrensen.* Vår andra hypotes är att allt färre ungdomar tilltalas av det utbildningsutbud och de utbildningsformer som erbjuds vid svenska högskolor och universitet. Det kan bero på att högskolan inte uppfattas hålla tillräckligt hög kvalitet samtidigt som konkurrensen från andra utbildningsformer respektive utbildningar utomlands har ökat.
3. *Bättre arbetsmarknad innebär att färre unga studerar i brist på arbete.* Enligt vår tredje hypotes är det inte längre lika många unga personer som studerar trots att de hellre vill arbeta. Det kan bero på att arbetsmarknaden för personer utan akademisk utbildning har förbättrats under senare år.
4. *Beredskapen för högre studier har blivit sämre.* Enligt vår fjärde hypotes är det allt färre unga som uppfyller antagningskraven eller tror att de klarar av högre studier. Det kan bero på att gymnasieskolan inte ger tillräcklig beredskap för högre studier.
5. *Svårare att överblicka och välja mellan olika studie- och yrkesvägar.* Vår femte hypotes är att det är fler unga än tidigare som har svårt att bestämma sig för vad de vill göra i framtiden och som förmår överblicka och välja mellan de utbildningar och yrken som finns. Det kan bero på

att valmöjligheterna har blivit allt fler och att informationen om olika utbildnings- och yrkesalternativ är bristfällig.

6. *Det har blivit mindre lönsamt att studera.* Vår sjätte och sista hypotes är det har blivit – eller uppfattas ha blivit – allt mindre lönsamt att studera. Det kan bero på att studiemedlen uppfattas vara för låga och oförmånliga, att det har blivit svårare att se vilket yrke en viss utbildning leder fram till, att förutsättningarna för att få ett välkvalificerat yrke har minskat eller att den lön man kan förvänta sig efter utbildningen är för låg.

I de avsnitt som följer diskuterar vi i tur och ordning om den minskade tillströmningen till högskolan kan förklaras genom någon, eller flera, av hypoteserna ovan. I samband med varje hypotes redogör vi först för tidigare studier och kunskap på området. Därefter analyserar vi hur ungdomars uppfattningar och attityder har förändrats över tid med hjälp av vårt enkätmaterial.

Hypotes 1: Minskat intresse för högskolestudier

Vår första hypotes är att unga personer inte är intresserade av akademiska studier i samma utsträckning som tidigare årskullar. Hypotesen utgår från tanken att olika generationer kan ha skilda erfarenheter, värderingar, attityder, intressen och framtidsdrömmar. Skillnaderna kan vara flera. Det är möjligt att de som är unga idag är mindre studiemotiverade än tidigare årskullar, mindre lockade av studentlivet, mer benägna att prioritera arbete och fritid framför högskolestudier och mer lockade av yrken som inte kräver en högskoleutbildning.

Tidigare undersökningar om ungdomars studieintresse

Tidigare studier av ungdomars karriärval visar att inställningen till högre utbildning och karriär har förändrats under en längre tidsperiod. Den tidigare forskningen pekar dock inte på att intresset för högre studier har minskat, snarare tvärtom. Däremot verkar det som om unga har börjat lägga allt mindre vikt vid karriär och yrkesliv samtidigt som fritid och sociala relationer har fått ökad betydelse.

I en studie av svenskars attityder och värderingar över tid (Fürth m.fl. 2002) jämförs fyra generationer: *veteraner* födda 1920–1943, *babyboomers* födda 1944–1960, *generation X* födda 1960–1980 och *nexters* födda efter 1980. Veteranerna kännetecknas av lojalitet, hårt arbete och respekt för erfarenhet medan babyboomers är mindre auktoritära och teknikfixerade. De yngre generationerna är mindre materialistiska än de äldre och söker i högre grad relationer och upplevelser som är personligt tillfredsställande. De är också mer anti-auktoritära, individualistiska, ifrågasättande, miljömedvetna och globaliserade än föregående generationer.

Det finns också skillnader mellan de yngre generationerna. I en stor enkätstudie bland avgångselever på gymnasiet under perioden 1989 till 2001 (Fürth

m.fl. 2002) framgår det att 80-talister är mindre intresserade än 70-talister av att ha ett intressant arbete och resa utomlands och mer angelägna om de sociala relationerna. De betraktar utbildning som viktigare än sina föregångare, men mer som personlig utveckling än som något som ska leda till ett särskilt yrke. Högst upp på önskelistan över branscher man vill arbeta inom finns nöjesbranschen, kultur, medier, sport, formgivning samt service, mänskliga relationer och tjänster. Jämfört med 70-talisterna betonar dock 80-talisterna arbetslivet i mindre grad. Det kan tyda på en ökad frihetssträvan, där individens livsprojekt är långt viktigare än arbetslivet.

Studier av ungdomars syn på utbildning och arbetsliv har också genomförts av Ungdomsstyrelsen (2000, 2003 och 2004). 2002 genomfördes en större enkätundersökning bland både ungdomar och vuxna. En jämförelse över tid visar att fritid, vänner och studier har blivit något viktigare för unga personer sedan 1997, medan fast arbete, familj och karriär har blivit något mindre viktigt. När det gäller framtidsplaner efter gymnasiet svarade flertalet av de unga att de planerade att studera i minst tre år. Något färre i åldern 16–19 år uppgav dock att de skulle studera vidare 2002 än 1997. Andelen i samma ålder som ansåg att det är viktigt med ett fast arbete har också minskat något.

Det fanns dock viktiga skillnader i synen på utbildning och karriär utifrån olika bakgrundsfaktorer. En av Ungdomsstyrelsens undersökningar (2000) visar att kvinnor var mer benägna att prioritera högskolestudier medan män prioriterade arbetslivserfarenhet och fast anställning. Ungdomar med högutbildade föräldrar och ungdomar i städer tenderade också att värdesätta högre utbildning medan ungdomar med lägre utbildade föräldrar och unga personer i mindre kommuner prioriterade tidig anställning. Dessutom visade det sig att personer med härkomst utanför Norden lade större vikt vid högskoleutbildning än personer med svensk eller nordisk bakgrund. Trots det studerade de inte i lika hög omfattning, vilket enligt Ungdomsstyrelsen tyder på att de inte får det stöd de behöver för att förverkliga sina utbildningsplaner.

Analys av ungdomars intresse för högskolestudier

Låt oss nu undersöka om – och i så fall hur – intresset för högskolestudier har förändrats under senare år. Vi vill närmare bestämt reda ut om ungdomar har blivit mindre intresserade av högskolestudier och yrken som kräver högre utbildning och mer benägna att prioritera andra sysselsättningar, aktiviteter eller framtida yrken.

Ett sätt att mäta intresset för högskolestudier är att ta reda på hur stor andel av en viss årskull som planerar att läsa vid högskolan. I SCB:s enkät bland avgångselever på gymnasieskolan (2006a) ställs frågan om man har planer på att läsa vidare inom de närmaste tre åren. Av enkätsvaren framgår det att planerna på att studera inte har förändrats nämnvärt mellan läsåren 2003/2004 och 2005/2006. 60 procent av avgångseleverna planerade att läsa vidare läsåret 2003/2004 medan motsvarande siffra för 2005/2006 var 59 procent. SCB

noterar dock att det är många gymnasieelever som uppger att de planerar att läsa vidare men som sedan inte fullföljer sina planer.

Det finns därför anledning att komplettera analysen med andra mått. I Ungdomsbarometern finns en fråga som handlar om vad man helst vill eller ville göra direkt efter gymnasiet. Frågan har inte identiska svarsalternativ i undersökningarna från 2004, 2005 och 2006. Vi har därför i vissa fall slagit ihop flera olika svarsalternativ till en kategori. Det är ändå inte helt oproblemiskt att göra jämförelser över tid eftersom de ursprungliga svarsalternativen kan ha påverkat hur man har svarat på frågan.

Med reservation för dessa problem pekar dock resultaten i tabell 11 på att intresset för högskolestudier är lägre när man ställer en öppen fråga om vad svarspersonerna helst vill göra efter gymnasiet istället för att fråga om de har eller hade planer på att läsa vidare inom tre år. Däremot verkar det inte ha skett någon minskning över tid. Tvärtom – bland 18–21-åringarna har andelen som uppger att de helst vill eller ville läsa vidare ökat från 25 till 30 procent. Även intresset för att studera utomlands tycks ha ökat mellan 2004 och 2005 (motsvarande svarsalternativ fanns inte med i 2006 års undersökning). Intresset för att studera på komvux eller folkhögskola och göra värnplikt har däremot minskat något. När det gäller övriga svarsalternativ är det svårt att se en tydlig förändring över tid.

Tabell 11. Vad vill/ville du helst göra direkt efter gymnasiet? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Studera på högskola/universitet i Sverige	24	29	30
Studera på högskola/universitet utomlands	8	16	-
Studera på komvux/folkhögskola	9	11	5
Göra civil-/värnplikt	10	10	7
Börja arbeta/söka fast jobb	40 (25)	31 (35)	45
Starta eget företag	7	13	5
Resa/åka som au pair	41	47	38
Annat; sabbatsår, fritid, etc.	8	22	19

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Svarspersonerna fick välja två svarsalternativ. Den exakta frågeformuleringen och svarsalternativen skiljer sig något från år till år. I 2004 års studie fanns både arbete i Sverige och utomlands med som alternativ och 2005 fanns både alternativen att söka fast och tillfälligt jobb. I tabellen redovisas arbete utomlands och tillfälligt arbete inom parantes.

Ett annat sätt att fånga in hur intresset för akademiska studier har förändrats över tid är att undersöka om de skäl som anges för att läsa respektive inte läsa vid högskolan har ändrats. I SCB:s undersökning bland gymnasieelever tillfrågades de elever som uppgett att de planerade att läsa vidare inom tre år om sina skäl för det. Ett av svarsalternativen kan kopplas till intresse för studier, nämligen att man vill öka sina kunskaper i vissa ämnen. Som vi ser i tabell 12 är det dock relativt få gymnasieelever som anger det som skäl för att läsa vidare. Andelen har inte heller förändrats nämnvärt under perioden 2001/2002 till 2005/2006.

Tabell 12. Vilken är den viktigaste anledningen till att du vill läsa en högre utbildning? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Jag vill öka mina kunskaper i vissa ämnen	11 +/- 2	12 +/- 2	12 +/- 2	11 +/- 1

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

De som *inte* planerade att läsa vidare fick på motsvarande sätt frågan om varför de inte var intresserade av att studera vid högskolan. Svarsalternativen att man är skoltrött, att man har tillräckligt med utbildning eller att man hellre vill arbeta kan ses som indikatorer på bristande intresse för högre studier eller på att man prioriterar annat framför högskolestudier. Av tabell 13 framgår det dock att inget av dessa svarsalternativ har ökat i betydelse. Istället har andelen som anger att de är skoltrötta och att de redan har tillräckligt med utbildning minskat kraftigt mellan läsåren 2001/2002 och 2005/2006. Andelen som uppger att de hellre vill arbeta har visserligen ökat något mellan läsåren 2003/2004 och 2005/2006 – svarsalternativet fanns inte med i de tidigare undersökningarna – men förändringen är inte statistiskt säkerställd.

Tabell 13. Varför är du inte intresserad av att läsa universitet eller högskola (sätt x för det viktigaste alternativet)? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Har tillräckligt med utbildning	17 +/- 3	17 +/- 3	7 +/- 3	6 +/- 2
Skoltrött	46 +/- 4	46 +/- 4	30 +/- 5	23 +/- 4
Vill arbeta	-	-	41 +/- 5	47 +/- 5

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04 och 8 160 för 2005/06

Även i Ungdomsbarometern har man frågat om skälen för att läsa respektive inte läsa vidare efter gymnasiet. Förutom de skäl som finns med i SCB:s undersökning finns här ytterligare några svarsalternativ som kan ses som indikatorer på intresse för högre studier. Av tabell 14 framgår det att två av dessa har ökat avsevärt i betydelse under perioden 2004–2006: att man vill uppleva studentlivet och att det är roligt och intressant att studera. Även om siffrorna för 2006 kan vara överskattade rör det sig här om så pass stora förändringar att vi ändå vågar dra slutsatsen att det har skett en ökning, eller åtminstone inte en minskning. Det är också något färre som uppger att de studerar eftersom deras kompisar ska läsa vidare, vilket tyder på en minskad benägenhet att låta sig styras av andra. Däremot tycks det vara färre som studerar eftersom de vill öka sina kunskaper inom vissa områden. När det gäller svarsalternativen att man vill göra akademisk karriär eller att man har krav på sig hemifrån går det inte att se någon tydlig förändring över tid.

Tabell 14. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Jag vill öka mina kunskaper/få specialistkunskap	46	35	23
Jag vill uppleva studentlivet	23	19	35
Det är roligt och intressant att studera	17	17	37
Jag vill göra akademisk karriär och forska	8	5	9
Många av mina kompisar ska läsa vidare	5	2	3
Krav hemifrån, tradition i min familj/släkt	9	7	11

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

När det gäller skälen för att inte läsa vidare finns det även i Ungdomsbarometern flera svarsalternativ som kan ses som indikatorer på bristande intresse för högskolestudier eller på att man har andra prioriteringar. Som vi ser i tabell 15 verkar emellertid dessa skäl inte ha ökat i betydelse över tid. Istället är det allt färre som svarar att de hellre vill arbeta och tjäna pengar direkt efter gymnasiet, att de är skoltrötta eller att det inte behövs någon utbildning för det de vill arbeta med. När det gäller svarsalternativet att man inte vill flytta på grund av studier på en annan ort går det inte att se någon tydlig förändring över tid.

Tabell 15. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Jag skulle tvingas flytta och det vill jag inte	5	8	6
Det behövs ingen utbildning för det jag vill arbeta med	20	12	12
Jag vill hellre söka jobb och börja tjäna pengar	50	44	39
Jag är skoltrött	64	51	52

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

I Ungdomsbarometern får de som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare även frågan om det är något de oroar sig för när det gäller högskolestudier. Några av svarsalternativen kan ses som tecken på bristande motivation eller på att man prioriterar annat framför högskolestudier. Det gäller oron för att hamna för långt bort från sina vänner eller sin hemort, att inte passa in i den akademiska världen och att man ska tappa motivationen. Av resultaten från 2004–2006 framgår det dock att inget av dessa alternativ på något tydligt sätt har ökat i betydelse, snarare verkar oron för att hamna långt hemifrån och för att inte passa in i den akademiska världen ha minskat något. När det gäller oron för att tappa motivationen går det inte att se någon bestämd trend över tid.

Tabell 16. Finns/fanns det något som oroar dig när det gäller fortsatta studier? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Att hamna för långt bort från kompisar/hemort	19	21	12
Att jag inte passar in i den akademiska världen	18	14	15
Att jag kommer att tappa motivationen	50	27	44

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 2 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svartspersonerna fick välja ett valfritt antal svarsalternativ samtliga år.

Resultaten så här långt tyder alltså inte på att intresset för högskolestudier har minskat – snarare tvärtom. Som vi nämnde tidigare är det dock möjligt att det inte i första hand rör sig om ett minskat intresse för att studera vid högskolan utan om att det är allt fler som eftersträvar yrken som inte kräver en högskoleutbildning. I viss utsträckning har vi redan berört den aspekten i samband med skälen för att inte läsa vidare, där det visade sig vara allt färre som uppgav att det inte krävdes någon högskoleutbildning för det de ville arbeta med.

För att få en bättre bild av ungdomars yrkesdrömmar är det ändå värt att studera inställningen till olika branscher och yrken något närmare. I en särskild fråga ombads respondenterna i Ungdomsbarometern att ange vilka yrken de kunde tänka sig. I tabell 17 presenterar vi de tio mest eftertraktade yrkena i 2004, 2005 och 2006 års undersökningar. Det visar sig här att några av de mest populära yrkena var bartender, egen företagare, fotograf/filmare, reseledare samt designer/formgivare. Det verkar med andra ord inte som om ungdomar i första hand lockas av yrken som kräver en högskoleutbildning om de får välja fritt.

Tabell 17. Vilka yrken kan du tänka dig att arbeta inom? 18–21-åringar 2004–2006 (procent andelar inom parantes)

Plats	2004	2005	2006
1	Bartender (52)	Bartender (44)	Egen företagare (36)
2	Fotograf, filmare (45)	Egen företagare (38)	Designer, formgivare (32)
3	Egen företagare (42)	Fotograf, filmare (34)	Fotograf, filmare (31)
4	Reseledare (37)	Designer, formgivare (29)	Bartender (30)
5	Designer, formgivare (35)	Modell/mannekäng (28)	Journalist (24)
6	Webbdesigner (35)	Reseledare (27)	Psykolog, terapeut (23)
7	Skådespelare, artist (34)	Polis (26)	Reseledare (23)
8	Modell/mannekäng (32)	Skådespelare, artist (26)	Skådespelare, artist (22)
9	Polis (32)	Psykolog, terapeut (25)	Modell/mannekäng (22)
10	Flygvärdinna (30)	Säljare (23)	Polis (22)

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Svartspersonerna fick välja ett valfritt antal alternativ samtliga år. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig dock något mellan 2004–2005 och 2006. 2006 ombads svartspersonerna att välja de alternativ de kunde tänka sig istället för som tidigare de alternativ de inte kunde tänka sig. Ungdomsbarometern har räknat om siffrorna för 2004 och 2005 för att de ska bli jämförbara med 2006. Den inbördes placeringen ger därför en mer rättvisande än de enskilda procentandelarna

Olika yrkens popularitet bland ungdomar har dock inte förändrats nämnvärt under perioden 2004 till 2006. Som vi ser i tabell 17 är det ungefär samma yrken som återkommer på topplaceringarna år efter år. Det verkar därför

inte som om förändrade yrkesdrömmar ligger bakom den minskade tillströmningen till högskolan.

Slutsats

Tidigare undersökningar visar att unga personer idag lägger mer vikt vid utbildning jämfört med tidigare generationer. Vår egen analys bekräftar den bilden. Intresset för högskolestudier tycks inte ha minskat under senare år – snarare finns det vissa indikatorer på att intresset har ökat något. Inte heller verkar intresset för yrken som kräver en högskoleutbildning ha minskat. De flesta akademiska yrken kommer visserligen relativt långt ner på listan över yrken som ungdomar helst vill arbeta med, men det har inte skett någon förändring i det avseendet under de senaste tre åren. Det går därför inte att finna stöd för hypotesen att den minskade tillströmningen till högskolan beror på ett minskat intresse för högskolestudier.

Hypotes 2: Högskolan klarar inte konkurrensen

Även om intresset för högre utbildning inte har minskat så är det inte självklart att ungdomar väljer att läsa vid just högskolor och universitet. Vår andra hypotes är att tillströmningen till högskolan har minskat eftersom allt färre unga personer tilltalas av den svenska högskolans utbildningsutbud och utbildningsformer. Det kan bero på att högskolan inte uppfattas hålla tillräckligt hög kvalitet samtidigt som konkurrensen från andra utbildningsformer och utbildningar utomlands har ökat.

Försämrad ekonomi och ökad konkurrens

Högskolornas andel av BNP har ökat under en längre tid, men under senare år har det skett en tillbakagång (HSV 2006f). Under 2004 och 2005 minskade intäkterna, särskilt för grundutbildningen. Minskningen var störst för den ordinarie grundutbildningen men har även drabbat uppdragsverksamheten. Det är särskilt de nya universiteten och högskolorna som har fått minskade intäkter. Högskolan i Gävle, Södertörns högskola, Mittuniversitetet, Blekinge tekniska högskola och Karlstads universitet har haft den största minskningen i relativa tal. För att hantera de minskade intäkterna har högskolorna sänkt sina kostnader, främst genom att dra ner på utbildningsvolymen. Högskolorna har också minskat sin tidigare överproduktion i grundutbildningen.

Den sjunkande utbildningsvolymen innebär att antalet anställda vid högskolorna har minskat med 4,5 procent sedan 2004. Minskningen är störst bland gäst- och timplärare och anställda forskarstuderande. Antalet professorer, lektorer och annan forskande och undervisande personal har däremot inte minskat. Till följd av det minskade antalet lärare har antalet studenter per lärare ökat. Minskningen gäller alla ämnesområden, men särskilt odontologi och teknikvetenskap. Det är i första hand vid de små och medelstora lärosätena

som personalstyrkan har minskat. Vid de större lärosätena är antalet lärare oförändrat eller i vissa fall till och med större än tidigare (HSV 2006f).

Brist på resurser kan i sin tur påverka grundutbildningens kvalitet. Högskoleverket har granskat kvaliteten i omkring 1700 högskoleutbildningar under åren 2001–2006 (HSV 2007d). Huvudresultatet är att den högre utbildningen håller en tillfredsställande eller hög kvalitet. 11 procent av utbildningarna bedömdes dock ha en så låg kvalitet att examensrätten har ifrågasatts. Det finns flera återkommande problem, bland annat att utbildningarna har för få undervisningstimmar, att det finns för få kompetenta lärare, att lärarna har en allt för tung arbetsbörda och att forskningsanknytningen i undervisningen är bristfällig. Sådana problem är ofta förknippade med knappa resurser och är mest utmärkande för små utbildnings- och forskningsmiljöer.

Samtidigt som flera högskolor och universitet har fått problem med sin ekonomiska situation har konkurrensen från andra utbildningsformer ökat. En konkurrerande utbildning är kvalificerad yrkesutbildning (KY) som blev en reguljär utbildningsform 2002. KY är en eftergymnasial utbildning där utbildningsanordnaren är en gymnasieskola, komvux, högskola eller ett utbildningsföretag. Samma behörighetskrav gäller som till högskolan och utbildningarna är vanligen två år. KY finns inom de flesta branscher, men gemensamt för samtliga utbildningar är att det finns ett nära samarbete med arbetslivet och att en tredjedel av utbildningen är förlagd till arbetsplatser. KY har ökat i popularitet över tid. Antalet studenter ökade med 30 procent mellan 2004 och 2005 och med ytterligare 18 procent mellan 2005 och 2006. År 2006 fanns det mer än 200 KY-utbildningsanordnare och drygt 32 000 KY-studenter. Flerparten som studerar på ett KY-program har arbetat i flera år innan de börjar studera och medelåldern är 29 år (HSV 2007e).

KY har alltså blivit en viktig konkurrent till högskolan, åtminstone bland något äldre personer. Andra utbildningsformer har dock minskat i omfattning under samma tidsperiod (se SCB 2006c). Antalet personer som påbörjar en arbetsmarknadsutbildning har till exempel nästan halverats under 2000-talet. Antalet deltagare i den kommunala vuxenutbildningen samt folkhögskolans och studieförbundens kurser har också minskat under 2000-talet.

Svenska universitet och högskolor har också fått ökad konkurrens från högre utbildningar i andra länder. En rapport från Högskoleverket (2004) uppmärksammar den tilltagande internationella konkurrensen och marknadsföringen av universitet i olika länder. I en senare rapport från Högskoleverket (2007b) framgår det att omkring 27 000 svenska studenter varje år väljer att läsa hela eller delar av sin högskoleutbildning utomlands. Den största ökningen skedde 1989 då det blev möjligt att få studiemedel för studier utomlands. Under det senaste läsåret har dock antalet utresande studenter minskat något och det är snart lika många inresande som utresande studenter. Att många svenska studenter väljer att läsa utomlands har dock viss betydelse för övergångsfrekvensen – andelen som läser vidare skulle vara ett par procentenheter högre om man även räknade in utresande svenska studenter (HSV 2006f).

Det verkar alltså som om många svenska högskolor har fått ökade ekonomiska problem, vilket i vissa fall kan ha påverkat kvaliteten på grundutbildningen. Samtidigt har konkurrensen ökat från vissa andra utbildningsformer och i viss mån även utbildningar utomlands. Frågan är dock om unga personer också uppfattar att andra utbildningsformer eller utbildningar utomlands är ett bättre alternativ.

Analys av ungas syn på olika utbildningsformer

I det här avsnittet försöker vi reda ut om det finns stöd för hypotesen att ungdomar har blivit allt mindre intresserade av de utbildningar och utbildningsformer som erbjuds vid svenska universitet och högskolor och mer lockade av andra utbildningsformer eller utbildningar utomlands. Pekar resultaten från enkätundersökningarna på att ungdomars inställning till olika utbildningsformer har förändrats över tid?

För att mäta ungdomars attityder till olika utbildningsformer kan vi börja med en kort återblick på Ungdomsbarometerns fråga om vad man helst vill eller ville göra direkt efter gymnasiet. Som vi såg i föregående avsnitt tycks intresset för att studera utomlands ha ökat mellan 2004 och 2005, då det svarsalternativet fanns med. Däremot verkar det inte vara fler än tidigare som vill studera på komvux eller folkhögskola. Det stämmer med den bild som tecknades ovan, nämligen att tillströmningen har minskat även till dessa utbildningsformer.

Ytterligare en fråga i Ungdomsbarometern som är relevant i sammanhanget handlar om inställningen till olika utbildningsformer. Svarepersonerna fick bland annat uppge var de kan tänka sig att studera. Frågan är dock inte ställd på samma sätt och med samma svarsalternativ 2004 som 2005 och 2006. Universitet och högskolor fanns till exempel inte med som svarsalternativ i 2004 års studie men däremot fanns det fler svarsalternativ när det gäller övriga utbildningsformer. För 2004 har vi därför räknat ut medelvärdet för de utbildningar som tillhör en viss utbildningsform. Ändå är det inte säkert att resultaten är helt jämförbara över tid eftersom frågeformuleringen och svarsalternativen skiljer sig åt.

Resultaten presenteras i tabell 18. Om vi studerar 2005 och 2006 års undersökningar ser vi att universitet och högskolor är de utbildningsalternativ som flest respondenter – mellan 60 och 70 procent – kan tänka sig. Därefter följer folkhögskola och komvux, som närmare 60 procent av svarepersonerna uppgav att de kunde tänka sig i 2004 års studie. När det gäller förändringen över tid verkar det vara något fler 2006 än 2005 som kan tänka sig att läsa vid ett universitet eller en högskola. De andra utbildningsformerna tycks däremot ha minskat i popularitet. När det gäller KY, där vi skulle kunna förvänta oss en ökning, har vi dock ingen möjlighet att undersöka om det har skett en förändring över tid eftersom svarsalternativet endast finns med i 2004 års undersökning.

Tabell 18. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Kan tänka mig att läsa vid) 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Högskola	-	61	64
Universitet	-	69	70
Folkhögskola	55	27	31
Komvux	59	21	21
Studieförbund	16	6	12
Distans-/nätutbildningar	31	16	-
Språkressearrangörer	17	16	-
KY	38	-	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. 2004 fanns inte högskolor och universitet med och det fanns fler övriga svarsalternativ. För 2004 har vi därför räknat ut medelvärdet för de utbildningar som ingår i respektive utbildningsform.

Inte heller SCB:s undersökning pekar på att det är allt fler unga som föredrar en annan utbildningsform än den som ges vid högskolan. Bland avgångselev-erna som inte planerade att läsa vid högskolan var det endast en mindre andel som uppgav att skälet var att de skulle gå en annan utbildning eller polis- eller krigshögskola. Andelen som planerade att gå en annan utbildning har dessutom minskat något, från omkring 13 procent läsåret 2001/2002 till ungefär 6 procent läsåret 2005/2006.

Tabell 19. Varför är du inte intresserad av att läsa universitet eller högskola (sätt x för det viktigaste alternativet)? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Ska gå annan utbildning	13 +/- 3	10 +/- 2	8 +/- 3	6 +/- 2
Ska gå på polis- eller krigshögskola	6 +/- 2	6 +/- 2	7 +/- 2	7 +/- 2

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

Ungdomsbarometerens fråga om de viktigaste skälen för att inte läsa vid högskolan har inga motsvarande svarsalternativ. Däremot finns ett annat svarsalternativ som kan ses som en indikator på bristande intresse för högskolans utbildningsutbud: att det inte finns någon utbildning som är intressant. Det är dock relativt få av de tillfrågade 18–21-åringarna som uppger det som skäl för att inte studera vid en högskola eller ett universitet. Som vi ser i tabell 20 går det inte heller att skönja ett tydligt mönster över tid. Möjligen är det något fler som menar att det inte finns något program eller någon kurs som intresserar dem. Resultatet är dock osäkert och svårtolkat, och eftersom svarspersonerna fick välja fler svarsalternativ 2006 än tidigare år kan det röra sig om en överskattning av 2006 års siffror.

Tabell 20. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Det finns inget program eller kurs som intresserar mig	9	5	14

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarepersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Låt oss till sist undersöka om det kan vara så att ungdomar anser att kvaliteten på högskolornas och universitetens utbildningar har försämrats. Vi kan här använda en fråga i Ungdomsbarometern som handlar om ifall man anser att olika utbildningsformer håller en hög kvalitet. Den frågan finns inte med 2004, men om vi studerar resultaten från 2005 och 2006 ser vi att universitet och högskolor anses hålla i särklass högst kvalitet. När det gäller universiteten har det inte heller skett någon förändring över tid, men för högskolornas del har andelen som anser att kvaliteten är hög minskat en aning mellan 2005 och 2006. Det är också något färre 2006 än 2005 som anser att komvux håller en hög kvalitet. När det gäller folkhögskolor och studieförbund har det däremot inte skett någon nämnvärd förändring. Eftersom KY inte finns med som svarsalternativ har vi ingen möjlighet att undersöka om inställningen till kvaliteten på den utbildningsformen har förändrats över tid.

Tabell 21. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Håller hög kvalitet) 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2005	2006
Högskola	60	57
Universitet	78	78
Folkhögskola	17	16
Komvux	13	7
Studieförbund	4	5

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Frågan fanns inte med i 2004 års undersökning.

Slutsats

Många svenska högskolor har fått ekonomiska problem samtidigt som konkurrensen har ökat från vissa andra utbildningsformer och i viss mån även utbildningar utomlands. När vi studerar unga personers uppfattningar om olika utbildningsformer över tid framträder dock inget entydigt mönster. Å ena sidan anser en hög andel av de tillfrågade personerna att universitet och högskolor håller en hög kvalitet, även om det har skett en viss minskning för högskolornas del. Det är dessutom färre än tidigare som kan tänka sig att läsa vid komvux, folkhögskolor eller studieförbund. Å andra sidan tyder resultaten på att det är allt fler som kan tänka sig att läsa utomlands och att intresset för KY är relativt stort. Eftersom vi inte har tillgång till data över tid om inställningen till KY vet vi dock inte om det har skett en förändring i det avseendet. Hypotesen att tillströmningen till högskolan har minskat eftersom högskolan

inte klarar konkurrensen från andra utbildningar får därför inte stöd av de data vi har tillgång till.

Hypotes 3: Bättre arbetsmarknad

Enligt vår tredje hypotes minskar tillströmningen till högskolan eftersom det är färre ungdomar än tidigare som studerar i brist på arbete. Det beror i sin tur på att arbetsmarknaden för personer utan högskoleutbildning har förbättrats under senare år. Hypotesen utgår från tanken att högskolestudier kan utgöra ett alternativ till arbetslöshet under perioder då situationen på arbetsmarknaden är svår.³

Situationen på arbetsmarknaden och studier i brist på arbete

Situationen på arbetsmarknaden har förbättrats avsevärt under senare år. I Arbetsmarknadsstyrelsens prognos för arbetsmarknaden (AMS 2006) framgår det att efterfrågan på arbetskraft har ökat markant. Antalet nyanmälda platser vid arbetsförmedlingarna ökade från 325 000 under de första tio månaderna 2005 till 524 000 platser under samma period 2006. Den största ökningen ägde rum inom den privata tjänstesektorn, främst inom uppdragsverksamhet, handel, transport, hotell och restaurang. Det innebär att det har blivit allt fler arbetstillfällen även för personer som saknar högskoleutbildning.

AMS rapport (2006) visar också att den öppna arbetslösheten har minskat, från 6 procent hösten 2005 till 5,4 procent 2006. En viss minskning har även skett av antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Arbetslösheten har också minskat bland ungdomar med gymnasieutbildning. Unga med kort utbildning – endast grundskola eller oavslutad gymnasieutbildning – har dock fortfarande svårt att komma in på arbetsmarknaden. År 2006 var drygt 20 procent av 20–24-åringarna med kort utbildning arbetslösa eller deltog i arbetsmarknadsåtgärder.

I takt med att situationen på arbetsmarknaden har blivit bättre har även ungdomars tilltro till möjligheten att få ett arbete ökat. Attitydundersökningar visar att oron för arbetslöshet har minskat stadigt sedan 1990-talets senare hälft. Ungdomsstyrelsen (2003) har undersökt ungdomars syn på sin egen framtid och sina möjligheter att få ett arbete. Det framgår där att ungdomar har blivit något mer optimistiska inför framtiden. I 2002 års studie hade 82 procent en optimistisk syn på sin framtid, vilket kan jämföras med 74 procent 1997. Oron för arbetslöshet har också dämpats – 1997 uppgav 45 procent av 16–29-åringarna att de var oroliga för att bli arbetslösa, 2002 var motsvarande siffra 30 procent.

Tidigare undersökningar pekar också på att det finns en koppling mellan möjligheten att få ett arbete och benägenheten att studera. SCB har undersökt

---

3. Det bör noteras att den förbättrade arbetsmarknaden också kan förklara varför allt färre *fortsätter* att studera efter att de är klara med sin utbildning. Eftersom vi har avgränsat oss till orsaker till att man börjar studera har vi dock valt att bortse från den aspekten i vår analys.

vad ungdomar sysselsätter sig med efter gymnasiet (2006b). Där framgår det att 25 procent av de ungdomar som gick ut gymnasiet läsåret 2002/2003 enligt egen uppgift någon gång under den senaste treårsperioden hade studerat eftersom de inte hade fått ett arbete. Andelen var något högre bland kvinnor än bland män och bland utrikes födda jämfört med inrikes födda. Uppgifter från Studentspegeln (HSV 2007c) pekar också på att vissa studenter studerar i brist på arbete. Omkring 20 procent av de tillfrågade studenterna i 2007 är undersökning uppgav att de studerar eftersom de annars skulle vara arbetslösa.

Analys av ungdomars syn på studier och arbetsmarknad

Låt oss nu undersöka om resultaten från enkätundersökningar bland ungdomar stöder hypotesen att det är allt färre som läser vidare på grund av att de uppfattar att det är svårt att få ett arbete. Omvänt är det också intressant att reda ut om det är allt fler som låter bli att studera eftersom de redan har fått ett arbete.

Om vi studerar SCB:s enkätundersökning bland gymnasieelever verkar det inte så. Av tabell 22 framgår det för det första att endast en mindre andel – omkring fyra procent – av de avgångselever som svarade att de planerade att läsa vidare inom tre år efter gymnasiet uppgav att skälet var att det är svårt att få ett arbete. Den andelen har inte heller har förändrats under perioden 2001/2002 till 2005/2006.

Tabell 22. Vilken är den viktigaste anledningen till att du vill läsa en högre utbildning? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Det är svårt att få arbete	4 +/- 1	4 +/- 1	4 +/- 1	4 +/- 1

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

Ungdomsbarometerns enkät verkar inte heller ge stöd åt hypotesen att allt färre studerar i brist på arbete. Som vi ser i tabell 23 är det dock en högre andel – mellan 16 och 28 procent – som uppger att de planerar att studera, studerar eller har studerat eftersom det är svårt att få jobb. Skillnaden kan bero på att man kunde välja flera svarsalternativ i Ungdomsbarometern men också på att det sannolikt är fler 18–21-åringar än gymnasieelever som har egen erfarenhet av arbetslöshet. Om vi studerar förändringen över tid framgår det dock att andelen som svarar att de planerar att studera eftersom de inte har ett arbete inte har minskat över tid. Om vi jämför 2006 med tidigare år framgår det att det snarare är en ökad andel som uppger att de studerar eftersom det är svårt att få ett arbete. Siffran för 2006 kan visserligen vara överskattad eftersom man då hade möjlighet att välja fler svarsalternativ än 2004 och 2005. Skillnaden är dock så stor att det ändå är sannolikt att det rör sig om en ökning, eller åtminstone inte om en minskning.

Tabell 23. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Svårt att få jobb så jag kan lika gärna studera	19	16	28

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarepersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

För att få en bättre bild av hur arbetsmarknaden inverkar på valet att studera vid högskolan kan vi också analysera skälen för att *inte* läsa vidare. Om det är så att det är allt färre som studerar i brist på arbete kan vi på motsvarande sätt tänka oss att det är fler som låter bli att studera eftersom de redan har fått ett arbete. Svarsalternativet att man väljer att inte studera eftersom man redan har fått jobb fanns inte med i 2006 års undersökning, men om vi jämför resultaten från 2004 och 2005 verkar det inte ha skett en sådan ökning. Av tabell 24 framgår det att andelen som avstår från att studera eftersom de redan har fått ett arbete snarare har minskat något, från 15 till 12 procent.

Tabell 24. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Jag har redan fått jobb och vill hellre jobba	15	12	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 2 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarepersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Slutsats

Arbetsmarknaden för personer utan akademisk utbildning har förbättrats avsevärt under senare år, även för ungdomar med gymnasieutbildning. Eftersom tidigare undersökningar visar att en mindre andel studenter läser vid högskolan eftersom de har svårt att få ett arbete skulle den minskade tillströmningen till högskolan kunna förklaras av den förbättrade situationen på arbetsmarknaden. Vår analys av ungdomars skäl för att läsa vidare efter gymnasiet tyder dock inte på att det är färre än tidigare som väljer att studera eftersom de uppfattar att det är svårt att få jobb. Inte heller tycks det vara en ökad andel som avstår från att studera vid högskolan eftersom de redan har fått ett arbete. Utifrån det material vi har tillgång till går det därför inte att dra slutsatsen att det minskade antalet sökande och studerande beror på att unga personer uppfattar att det har blivit lättare att få ett arbete direkt efter gymnasiet.

Hypotes 4: Sämre beredskap för högre studier

Vår fjärde hypotes är att den minskade tillströmningen till högskolan beror på att beredskapen för att läsa vid högskolan har försämrats. Det innebär att det är allt färre unga som kommer in på en högskoleutbildning eller tror att de

klarar av högre studier. Det skulle i sin tur kunna bero på att gymnasieskolan inte i samma utsträckning som tidigare ger tillräcklig eller rätt slags beredskap och förkunskaper för högre studier.

Behörighet och förkunskaper

Problemet med ett för litet rekryteringsunderlag från gymnasieskolan har diskuterats i en tidigare rapport från Högskoleverket (1999). Där konstateras det att högskolan expanderade kraftigt under 1990-talet men att antalet elever som gick studieförberedande program i gymnasieskolan och uppfyllde kraven för grundläggande högskolebehörighet inte ökade i samma omfattning. Rekryteringsunderlaget från gymnasieskolan minskade istället under 1990-talet. Det berodde på mindre årskullar men också på elevernas val av gymnasieprogram och skärpta krav på grundläggande behörighet. Utvecklingen ledde till att högskolans rekryteringsbas blev allt mer instabil. Samtidigt ökade kompletterande utbildningar som komvux och basåret i omfattning.

Hur gymnasieskolan fungerar har alltså stor betydelse för högskolans rekryteringsbas. På 1990-talet infördes en ny gymnasieskola som innebar att de tidigare gymnasielinjerna ersattes med 17 nationella program, olika specialutformade och individuella program samt fristående skolprogram (se Skolverket 2002; 2006). De specialutformade programmen är likvärdiga med de nationella programmen, medan de individuella programmen syftar till att eleven så småningom ska kunna gå över till ett nationellt program. Alla program blev nu treåriga med några obligatoriska kärnämnen i kombination med valfria kurser. Tanken var att alla program skulle ge högskolebehörighet samtidigt som elevernas möjligheter att utforma sin egen utbildning ökade.

I en utvärdering av Skolverket (2002) framgår det att nästan alla ungdomar fortsatte till gymnasieskolan efter grundskolan och att en övervägande majoritet valde ett studieförberedande program. I en senare studie (Skolverket 2006) framträder ett liknande mönster. Av de elever som avslutade grundskolan våren 2005 gick nära 98 procent direkt vidare till gymnasiet och av dem gick 79 procent ett nationellt eller ett specialutformat program. Över tid har dock andelen som väljer att läsa de kommunala skolornas nationella program minskat, från drygt 90 procent läsåret 1995/1996 till 70 procent läsåret 2005/2006. Istället har andelen som läser på friskolor och specialutformade program ökat.

Samtidigt som andelen som fortsätter till gymnasieskolan har ökat är det fortfarande en betydande andel som slutar gymnasieskolan utan slutbetyg eller med ett slutbetyg som inte uppfyller kraven för grundläggande högskolebehörighet (Skolverket 2006 och 2007). Av eleverna som började år 1 på gymnasiet hösten 2003 fick 68,3 procent slutbetyg inom tre år. Det kan jämföras med 67,9 procent av dem som började hösten 2002 och 67,7 procent av dem som började 2001. Det har alltså skett en svag ökning under senare år, även om det fortfarande är drygt 30 procent som inte får slutbetyg inom tre år.

Förutom grundläggande behörighet krävs det ofta även särskild behörighet för att komma in på högskolan. Vilka kurser man har läst på gymnasiet har därför betydelse för möjligheten att påbörja en viss högskoleutbildning. Det kan här noteras att antalet som påbörjade samhällsvetenskaps- och naturvetenskapsprogram har minskat under senare år (Skolverket 2006). Det innebär bland annat att det är allt färre som läser naturvetenskapliga ämnen på gymnasiet i relation till utbildningsvolymen inom dessa ämnen på högskolan. Att man är behörig behöver inte heller innebära att man faktiskt kommer in på en viss utbildning. Ofta görs ett urval baserat på slutbetyg från gymnasieskolan eller komvux och resultat från högskoleprovet.

Även om man har tillräckligt höga betyg för att komma in på en högskoleutbildning behöver det inte innebära att man klarar av eller tror att man klarar av högre studier. I en rapport från Högskoleverket om akademisk frihet (Barrling-Hermansson 2005) behandlas bland annat studenternas förkunskaper och färdigheter. I intervjuer med såväl lärare som studenter framkommer det att grundutbildningen alltmer har kommit att ”gymnasifieras”, vilket innebär att allt fler studenter lägger fokus vid att klara tentorna på bekostnad av kritiskt tänkande och självständighet. En annan vanlig synpunkt är att studenternas förkunskaper har blivit sämre. Det gäller både ämnesmässiga kunskaper och olika färdigheter som till exempel förmåga att uttrycka sig i tal och skrift.

Sammanfattningsvis är det alltså en relativt betydande andel elever som inte uppfyller kraven på grundläggande eller särskild behörighet för högskolestudier. Det är också möjligt att det är allt fler som inte har de förkunskaper eller färdigheter som krävs för att klara av högskolestudier. Frågan som undersöks härnäst är om det också är fler unga personer idag än tidigare som *uppfattar* att de har sämre beredskap för högre studier.

Analys av ungdomars upplevda förkunskaper och förmåga

Låt oss nu undersöka om resultaten från våra enkätundersökningar pekar på att det är fler unga personer idag än tidigare som avstår från högskolestudier eftersom de upplever att de inte kommer in på någon högskoleutbildning eller att de klarar av högre studier.

Vi börjar med att studera SCB:s enkätresultat. När SCB frågar gymnasieungdomar om varför de inte planerar att läsa vidare finns bland annat svarsalternativet att man inte tror att betygen räcker till. Av tabell 25 framgår det dock att det endast är några få procent som anger det som skäl för att de inte planerar att studera vid högskolan. Det finns dessutom inget som tyder på att den andelen har ökat över tid. Andelen tycks snarare ha minskat med någon procentenhet mellan läsåren 2001/2002 och 2005/2006, även om förändringen inte är statistiskt säkerställd.

Tabell 25. Varför är du inte intresserad av att läsa universitet eller högskola (sätt x för det viktigaste alternativet)? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Tror att betygen inte räcker till	3 +/- 1	4 +/- 2	2 +/- 1	2 +/- 1

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

I Ungdomsbarometern finns ett liknande svarsalternativ på samma fråga. Det visar sig här att det är en avsevärt högre andel än i SCB:s enkät – mellan 20 och 40 procent – som uppger att de inte planerar eller planerade att läsa vidare eftersom de inte tror att deras betyg räcker till. De högre andelarna beror sannolikt på att man kunde välja mer än ett svarsalternativ i Ungdomsbarometern. Om vi studerar resultaten i tabell 26 ser vi dock ännu tydligare än i SCB:s studie att andelen som inte tror att deras betyg räcker till har minskat snarare än ökat. I 2004 års undersökning svarade 39 procent av de tillfrågade 18–21-åringarna att de inte planerade att läsa vid högskolan eftersom de inte trodde att betygen skulle räcka till, vilket kan jämföras med 26 procent 2005 och 22 procent 2006.

Tabell 26. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Jag tror inte att mina betyg räcker till	39	26	22

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

En annan fråga i Ungdomsbarometern som är relevant i sammanhanget handlar om ifall det är något särskilt man oroar sig för när det gäller högskolestudier. Tre av svarsalternativen kan ses som indikatorer på att man inte tror att man kommer in på eller klarar av en högskoleutbildning: att man inte kommer att klara av tentorna eller studietempot, att man inte kommer in på den utbildning man har sökt och att man inte kommer att ha tillräckligt goda kunskaper i svenska eller engelska. Som framgår av tabell 27 är det dock ingen av dessa orosfaktorer som har ökat i betydelse över tid. Andelen som oroar sig för att inte klara av tentorna eller för att inte komma in på den utbildning de har sökt verkar tvärtom ha minskat. Eftersom det kan röra sig om en överskattning av siffrorna för 2006 kan minskningen vara ännu större än vad som framgår här. När det gäller oro för att inte kunna engelska eller svenska tillräckligt bra går det inte att se någon tydlig förändring över tid.

Tabell 27. Finns/fanns det något som oroar dig när det gäller fortsatta studier? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Att jag inte klarar av tentorna/studietempot	54	45	42
Att jag inte kommer in på den utbildning jag har sökt	42	31	-
Att inte kunna engelska/svenska tillräckligt bra	10	8	11

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja ett valfritt antal svarsalternativ samtliga år.

Slutsats

Det är en relativt betydande andel gymnasieelever som inte uppnår grundläggande högskolebehörighet. Det finns också tidigare undersökningar som pekar på att studenternas förkunskaper möjligen är sämre än tidigare. En analys av SCB:s och Ungdomsbarometerens enkätundersökningar tyder dock inte på att det är allt fler unga som låter bli att söka till högskolan eftersom de inte tror att betygen räcker till eller för att de inte anser att de klarar av högskolestudier. Hypotesen att den minskade tillströmningen till högskolan beror på att beredskapen för högre studier har blivit sämre får därför inte stöd, åtminstone inte med de empiriska data vi har tillgång till.

Hypotes 5: Svårare att välja studie- och yrkesväg

Vår femte hypotes är att den minskade tillströmningen till högskolan beror på att det är allt färre unga personer som förmår överblicka och välja mellan alla de framtidsmöjligheter de ställs inför. Det kan i sin tur bero på att vi lever i en tid med allt fler valmöjligheter samtidigt som informationen om olika utbildningar och yrkesvägar är otillräcklig.

Allt fler valmöjligheter och otillräcklig information

Flera forskare menar att samhället har gått mot en ökad globalisering och individualisering, vilket i sin tur innebär att ungdomar ställs inför allt fler valmöjligheter när de ska göra sina studie- och yrkesval. Enligt Skolverket (2004) visar de studier som har gjorts att det har blivit allt mer krävande att sätta sig in och ta ställning till alla de möjligheter som finns, inte minst på utbildningsområdet. Det kan vara ångestskapande för många ungdomar samtidigt som det kan innebära stora möjligheter för dem som har de resurser som krävs.

De ökade svårigheterna att överblicka alla utbildningsalternativ ställer stora krav på det stöd ungdomar får i valprocessen. Enligt Skolverket (2004) visar tidigare forskning att föräldrarna har stor betydelse för ungdomars studie- och yrkesval men att det finns stora skillnader mellan olika grupper. I en studie noterar Lundqvist (2006) att ungdomar med utländsk bakgrund influeras i högre utsträckning av sina föräldrar än ungdomar med svensk bakgrund. De som väljer att läsa vidare har nästan alltid fått uppmuntran och stöd hemi-

från. I en enkätundersökning bland 3 600 studenter med utländsk bakgrund framträder en liknande bild (TCO m.fl. 2007).

Stöd i form av till exempel studie- och yrkesvägledning i skolan fyller också en viktig funktion enligt Skolverkets studie (2004). Det gäller kanske särskilt ungdomar från studieovana miljöer. I en undersökning av Rinkebyskolan i Stockholm och Ronnaskolan i Södertälje (Lindström 2005) framgår det att studie- och yrkesvägledning i skolan kan vara betydelsefull för benägenheten att läsa vidare. I samtalen med ungdomar i Rinkeby framkom det att flertalet planerade att läsa vid högskolan medan endast ett fåtal i Ronna hade liknande planer. Enligt författaren kan skillnaden bero på att Rinkebyskolan under längre tid har arbetat aktivt med att informera eleverna om högre studier.

Samtidigt som behovet av vägledning sannolikt har ökat finns det tecken på att det stöd som ges i skolan inte är tillräckligt. Sedan 2003 har Skolverket ett särskilt uppdrag från regeringen att granska hur vägledningen i skolan fungerar. De granskningar som har genomförts pekar på att det finns vissa brister i kvaliteten och omfattningen på studie- och yrkesvägledningen (Skolverket 2004). Skolverket pekar på att bara hälften av vägledarna har rätt utbildning och att antalet vägledartjänster har minskat. Det finns också betydande skillnader mellan olika skolor och kommuner. I en senare rapport av Skolverket (2006) framgår det att antalet studie- och yrkesvägledare i gymnasieskolan har ökat något mellan 2004 och 2005, men däremot har andelen vägledare med studie- och yrkesvägledarutbildning minskat.

Det tycks alltså ha skett en förändring över tid som innebär att unga personer ställs inför allt fler valalternativ och valtillfällen. I kombination med en försämrad eller otillräcklig studievägledning och arbetslivsorientering i skolan kan det innebära att allt färre ungdomar förmår överblicka och välja mellan de valmöjligheter de står inför. Det kan i sin tur innebära att de inte söker till högskolan.

Analys av ungdomars förmåga att överblicka och välja

I det här avsnittet undersöker vi om vårt enkätmaterial ger stöd åt hypotesen att tillströmningen till högskolan har minskat eftersom ungdomar har allt svårare att överblicka olika utbildnings- och yrkesalternativ och bestämma sig för vad de ska göra i framtiden.

När det gäller svårigheten att välja studie- eller yrkesväg finns det ingen självklar fråga att använda vare sig i SCB:s enkät eller i Ungdomsbarometern. En indikator på att man anser att det är svårt att välja vad man vill göra i framtiden kan emellertid vara att man svarar ”vet inte” på frågan om man tror att man kommer att läsa vidare inom tre år efter gymnasiet. I SCB:s undersökning bland avgångselever är det något fler som svarar att de inte vet om de ska läsa vidare läsåret 2005/2006 jämfört med läsåret 2003/2004, med 19 respektive 17 procent osäkra (UF 36 SM 0601 och 0401). Det rör sig alltså om en liten förändring som dock inte är statistiskt säkerställd.

I Ungdomsbarometern finns svarsalternativet att man inte vet eller är osäker på om man ska läsa vidare inte med i 2006 års undersökning. En jämförelse mellan 2004 och 2005 visar dock att osäkerheten har ökat något över tid. 2004 var det 16 procent av 18–21-åringarna som uttryckte att de var osäkra jämfört med 19 procent 2005 (se tabell 4 i bilaga). Återigen rör det sig dock om en relativt liten förändring.

En annan indikator på att man är osäker på vad man vill läsa eller att man har dålig överblick över olika utbildningar är att man är orolig för att välja fel utbildning. På Ungdomsbarometerens fråga om det är något man oroar sig för när det gäller högskolestudier finns ett sådant svarsalternativ med. I det här fallet kan vi faktiskt se en ökning över tid av andelen som oroar sig för att välja fel utbildning. Som vi ser i tabell 28 uppgav 39 procent av de tillfrågade 18–21-åringarna att de var oroliga för att välja fel utbildning i 2004 års undersökning. Motsvarande andel i 2006 års undersökning var 50 procent.

Tabell 28. Finns/fanns det något som oroar dig när det gäller fortsatta studier? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Att jag skulle välja fel utbildning	39	35	50

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja ett valfritt antal svarsalternativ samtliga år.

I Ungdomsbarometern finns också ett antal frågor som mer specifikt rör vilken information man har om olika utbildningar. I en fråga ombads respondenterna att ta ställning till ett antal påståenden om den information de har fått. Det första påståendet var att SYO gör ett bra arbete och har koll på de utbildningar som finns. Av tabell 29 framgår det att en relativt liten andel – knappt hälften eller färre – är nöjda med SYO:s arbete. Andelen som instämmer i påståendet att SYO gör ett bra arbete verkar dessutom ha minskat kraftigt, från 42 respektive 46 procent 2004 och 2005 till 16 procent 2006. Att skillnaden är så stor kan delvis bero på att frågeformuleringen har ändrats något. Det är dock sannolikt att det också rör sig om en faktisk minskning. Det är dessutom en relativt hög andel som instämmer i påståendena att det är svårt att få en uppfattning om alla olika utbildningar och att det vore bra att få information om olika utbildningar tidigare. Däremot är det inte fler än tidigare som är av den uppfattningen. Andelen som har svårt att ta till sig all information och som vill ha information tidigare verkar istället ha minskat över tid.

Tabell 29. Instämmer du i följande påståenden? 2004–2006 (procent som instämmer helt eller delvis) 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
SYO gör ett bra jobb/har koll på de utbildningar som finns	42	46	16
Det är svårt att få en uppfattning om alla olika utbildningar	83	81	67
Det vore bra att få information om utbildningar tidigare	85	82	78

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år.

Slutsats

Tidigare undersökningar visar att ungdomar idag ställs inför allt fler val när de ska planera sin framtid, samtidigt som det stöd och den information de får i vissa fall kan vara bristfällig. Det kan försvåra deras möjligheter att fatta beslut om vad de vill göra i framtiden och vilken utbildning de vill gå. När vi studerar det enkätmaterial vi har tillgång till ser vi vissa tecken på att ungdomar har svårare att bestämma sig för vad de vill göra i framtiden, är mer oroliga för att välja fel utbildning och upplever att studievägledningen i skolan inte utgör ett tillräckligt bra stöd. Flertalet uppger också att de har dålig överblick och skulle behöva information om olika utbildningar tidigare. Den andelen har dock inte ökat utan snarare minskat något över tid. Hypotesen att ungdomar har allt svårare att välja utbildnings- och yrkesväg får därför visst stöd. Svårigheten att välja verkar dock inte hänga samman med att ungdomar är *sämre* informerade än tidigare. Möjligen kan det röra sig om en kombination av redan bristande information och försämringar i studie- och yrkesvägledningen.

Hypotes 6: Mindre lönsamt att studera

Vår sjätte och sista hypotes är att det har blivit – eller uppfattas ha blivit – allt mindre lönsamt att studera. Det kan bero på att studiemedlen uppfattas vara för låga och oförmånliga, att det har blivit svårare att se vilket yrke en viss utbildning leder fram till, att förutsättningarna för att få ett kvalificerat yrke har minskat eller att den lön man kan förvänta sig efter utbildningen är för låg.

Studiemedel, arbetsmarknad och löneutveckling för akademiker

Om det anses ha blivit mindre lönsamt att studera vid högskolan kan det för det första bero på utformningen av studiemedelssystemet. Det generella studiemedelssystemet som finns idag infördes 1965 och ersatte det tidigare behovsprövade studiemedlet. 1989 höjdes studiemedlet samt bidragsdelen och återbetalningen relaterades till inkomsten. En ny förändring drevs igenom 2001, då det bland annat bestämdes att studielånen som regel ska betalas tillbaka inom 25 år eller före 60 års ålder. Samtidigt höjdes bidragsdelen i relation till lånedelen. (HSV 2006f)

Många studenter upplever dock att studiemedlen är för låga och att betalningsvillkoren för lånen är oförmånliga. Sveriges förenade studentkårer driver sedan några år tillbaka kampanjen ”Höj studiemedlet nu!”. Målet är att studiemedlet ska höjas med 1500 kr i månaden i ett första steg. Argumentet är bland annat att studiemedlet är så lågt att det inte går att klara sig ekonomiskt utan socialbidrag eller arbete vid sidan av. Det verkar också som om allt fler studenter uppfattar att betalningsvillkoren för lånen är oförmånliga. Statistik från Centrala studiestödsnämnden (CSN 2007) visar att det är allt fler studerande som väljer att endast ta ut bidragsdelen av studiemedlet. Under läsåret 2005/2006 hade 71,8 procent av de studerande med studiebidrag även

studielån, vilket kan jämföras med 74,6 procent året innan. Enligt CSN beror minskningen sannolikt på de skärpta återbetalningskraven som genomfördes 2001.

En annan möjlig orsak till att det uppfattas som mindre lönsamt att studera är uppfattningen att arbetslösheten bland akademiker har ökat. Som vi nämnde tidigare steg arbetslösheten kraftigt i början av 1990-talet. Lägre utbildade grupper drabbades hårdast, men arbetslösheten steg även bland högskoleutbildade (HSV 2006g). 1993–1997 var ungefär 4 procent av de högskoleutbildade arbetslösa. Arbetslösheten minskade igen efter 1998 och när den var som lägst 2001 var omkring 2 procent av de högskoleutbildade och 4 procent av de utan högskoleutbildning arbetslösa. Arbetslösheten har sedan stigit igen, till knappt 4 procent för högskoleutbildade, 6 procent för gymnasieutbildade och 8 procent för grundskoleutbildade. Arbetslösheten tenderar alltså att vara högre bland personer med lägre utbildning oavsett om den totala arbetslösheten är hög eller låg. I den meningen lönar det sig oftast att ha en högskoleutbildning.

Över tid har dock andelen examinerade som har etablerat sig på arbetsmarknaden minskat något (HSV 2006f). Omkring tre fjärdedelar av dem som tog ut sin examen 2002/2003 hade fått ett arbete ett och ett halvt år senare, vilket var 4 procentenheter lägre än året innan. Det finns dock stora skillnader mellan olika yrkesgrupper. Läkare och sjuksköterskor etablerar sig snabbt på arbetsmarknaden, liksom lärare och civilingenjörer. Personer med konstnärlig examen samt humanister, samhällsvetare och naturvetare har däremot både låg och sjunkande etableringsgrad.

Frågan är också om de högskoleutbildade är sysselsatta inom de arbeten som de är utbildade för eller om de har en för hög utbildning för sin befattning. Det verkar som om antalet som uppfattar att de är överkvalificerade för sitt arbete har ökat i takt med att den generella utbildningsnivån har höjts (HSV 2006g). En fråga i levnadsnivåundersökningarna visar att andelen löntagare som anser att de är överkvalificerade har ökat över tid. 1974 rörde det sig om 14 procent överutbildade, 1981 om 21 procent, 1991 om 29 procent och 2000 om 33 procent. Därefter har andelen överutbildade legat kvar på ungefär en tredjedel trots att antalet högskoleutbildade har fortsatt att öka.

Om högre utbildning uppfattas som allt mindre lönsamt kan det också bero på att löneutvecklingen bland akademiker anses vara för svag i förhållande till det inkomstbortfall som studietiden innebär. I en rapport från SACO (2004) jämförs högskoleutbildades och gymnasieutbildades livslöner. Slutsatsen är att det oftast lönar sig ekonomiskt att skaffa sig en högre utbildning, men att avkastningen varierar kraftigt mellan olika utbildningsgrupper. För akademiker inom ett flertal utbildningar är skillnaden i lön relativt liten i jämförelse med gymnasieutbildade. För bland annat arbetsterapeuter, bibliotekarier och sjukgymnaster är lönerna så låga att utbildningarna innebär en ekonomisk förlust.

Attitydundersökningar pekar på att många ungdomar trots allt studerar i hopp om att bli mer konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. I Studentbarometern från 2007 instämde mer än 80 procent av de tillfrågade studenterna i påståendet att de började studera för att förbättra sina möjligheter på arbetsmarknaden. Vissa undersökningar visar att ungdomar med utländsk bakgrund kanske i högre grad än svenska ungdomar anser att det är viktigt med högre utbildning för att få ett bra arbete (Lundqvist 2006 och TCO m.fl. 2007).

Analys av ungdomars syn på studiers lönsamhet

I det här avsnittet undersöker vi om det minskade antalet sökande och studerande vid högskolan kan bero på att ungdomar i allt mindre grad uppfattar att det lönar sig att studera vid högskolan. Är det allt färre unga som upplever att de kommer att få en högre lön och bli mer konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden och allt fler som anser att studiemedlen är oförmånliga?

Låt oss börja med att undersöka om ungdomars motiv för att läsa vidare har ändrats över tid. I SCB:s enkätundersökning bland avgångselever på gymnasiet finns flera svarsalternativ som kan ses som indikatorer på att man uppfattar att det lönar sig att studera: att det krävs för det yrke man siktar på, att man blir attraktiv på arbetsmarknaden och att man vill ha en högre lön. Av tabell 30 framgår det att de två förstnämnda svarsalternativen är vanligast medan det är en mindre andel som uppger högre lön som skäl för att läsa vidare. Andelen som anger att det krävs en högskoleutbildning för det yrke de siktar på och att de vill ha en högre lön har minskat över tid, men det rör sig om små minskningar som inte är statistiskt säkerställda. När det gäller svarsalternativet att man vill bli mer attraktiv på arbetsmarknaden rör det sig dock om en något större minskning – från 32 procent 2001/2002 till 21 procent 2002/2003 – som dessutom är statistiskt säkerställd. Det verkar alltså delvis röra sig om en minskad tilltro till att det lönar sig att studera vid högskolan.

Tabell 30. Vilken är den viktigaste anledningen till att du vill läsa en högre utbildning? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Krävs för yrket jag siktar på	42 +/- 3	42 +/- 3	36 +/- 3	40 +/- 2
Gör mig attraktiv på arbetsmarknaden	32 +/- 3	34 +/- 3	25 +/- 2	21 +/- 2
Jag vill ha ett arbete som ger högre lön	-	-	16 +/- 2	14 +/- 1

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

Även i Ungdomsbarometerns fråga om skälen för att läsa vidare finns ett antal svarsalternativ som kan ses som mått på att man uppfattar att det lönar sig att studera. Förutom de svar som ingår i SCB:s enkät finns ytterligare ett relevant svarsalternativ, nämligen att man tror att man kommer att kunna få ett intressant arbete. Resultaten i tabell 31 visar att alla dessa skäl är relativt betydelsefulla. Däremot går det inte att se någon entydig förändring över tid. Svarsalternativet att det ökar möjligheten att få ett intressant arbete finns inte med 2006, men om vi jämför 2004 och 2005 ser vi att det är något färre som

har den uppfattningen 2005. Motiven att bli mer attraktiv på arbetsmarknaden samt få en högre lön och det yrke man siktar på har först minskat i betydelse för att därefter öka igen. Siffrorna för 2006 kan dock vara överskattade. Det kan därför inte uteslutas att andelen som anser att det lönar sig att studera trots allt har minskat.

Tabell 31. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Gör att jag blir mer attraktiv på arbetsmarknaden	58	52	62
Gör att jag kommer att få ett intressant jobb	59	50	-
Gör att jag kommer att få en högre lön	45	38	52
Det krävs för det yrke jag siktar på	42	28	56

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Ytterligare en relevant fråga i Ungdomsbarometern handlar om inställningen till olika utbildningsformer när det gäller möjligheten att få ett arbete efter studierna. Frågan fanns inte med i 2004 års undersökning, men om vi jämför resultaten från 2005 och 2006 ser vi att andelen som uppfattar att högre studier ger goda förutsättningar att få ett arbete har minskat. För studier vid universitet rör det sig om en marginell minskning, men minskningen är något större när det gäller studier vid högskolor. Det tyder på att det är något färre än tidigare som upplever att högskolestudier förbättrar möjligheten att få ett arbete.

Tabell 32. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Goda förutsättningar att få jobb) 18–21-åringar 2005–2006 (procent)

Svarsalternativ	2005	2006
Högskola	67	60
Universitet	73	72

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Frågan fanns inte med i 2004 års undersökning.

När det gäller skälen för att inte läsa vidare finns det två svarsalternativ i Ungdomsbarometerens enkät som kan ses som indikatorer på bristande lönsamhet: att man inte tror att det lönar sig ekonomiskt att studera och att man inte vill ta studielån. Om vi jämför resultaten från 2004, 2005 och 2006 framgår det att det inte verkar vara en ökad andel som låter bli att studera av det skälet. Av tabell 33 framgår det att andelen som uppger att de inte tänker studera eftersom de inte vill ta studielån har minskat över tid. När det gäller svarsalternativet att det inte lönar sig att studera har det däremot inte skett någon tydlig förändring, utan andelen som inte tror att det lönar sig har först minskat för att därefter öka igen. Eftersom det kan röra sig om en överskattning för 2006 kan vi dock inte utesluta att det trots allt kan ha skett en minskning över tid.

Tabell 33. Vilka är/var det viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Det lönar sig inte ekonomiskt att studera	18	12	18
Jag vill inte ta studielån/det är för dyrt med lån etc.	26	16	15

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarepersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Slutsats

Situationen på arbetsmarknaden är så gott som alltid bättre för den som har en högskoleutbildning och ofta innebär högre utbildning även att man får en högre lön. Samtidigt har etableringsgraden bland nyexaminerade minskat något under senare år och många högskoleutbildade anser att de är överkvalificerade för sina arbeten. Alla utbildningar leder inte heller till en så hög lön att man tjänar ekonomiskt på sin utbildning. Missnöjet med studiemedelsnivåerna och lånevillkoren verkar också ha ökat. När det gäller vår egen analys pekar SCB:s studie bland gymnasieungdomar på att allt färre unga uppfattar att högskolestudier förbättrar möjligheterna på arbetsmarknaden och leder till en högre lön. Ungdomsbarometerns siffror pekar dock inte lika entydigt på en liknande förändring. Skillnaden kan bero på att förändringen bara finns bland de yngre eller på att det finns problem med att jämföra Ungdomsbarometerns siffror över tid. Oavsett vad skillnaden beror på innebär det att hypotesen om minskad lönsamhet får stöd till viss del.

Några preliminära slutsatser

Låt oss nu sammanfatta och diskutera huvudresultaten från vår analys av möjliga förklaringar. Det bör betonas att resultaten är preliminära och att det därför inte går att presentera en definitiv förklaring. Däremot pekar våra resultat på vissa intressanta mönster som det kan finnas anledning att gå vidare med i en mer omfattande undersökning. I de avsnitt som följer sammanfattar vi först de viktigaste resultaten från vår analys och diskuterar därefter om det rör sig om förändringar på lång eller kort sikt.

Svårighet att välja och sämre lönsamhet förklarar till viss del

I analysen av möjliga förklaringar fick två av våra hypoteser ett visst stöd. Det gäller för det första hypotesen att det har blivit allt svårare för ungdomar att välja studie- och yrkesväg. Tidigare undersökningar har visat att ungdomar ställs inför allt fler val och valsituationer inför framtiden, samtidigt som det stöd och den information de får i vissa fall kan vara bristfällig. När vi analyserade ungdomars uppfattningar över tid såg vi också vissa tecken på att ungdomar har svårare att välja vad de vill göra i framtiden, är mer oroliga för att välja fel utbildning och upplever att studie- och yrkesvägledarna inte utgör ett tillräckligt bra stöd. Däremot verkar det inte vara allt fler som uppfattar att

de har dålig överblick eller information om olika utbildningar. Svårigheten att välja tycks därför inte hänga samman med att ungdomar är sämre informerade än tidigare.

Den andra hypotesen som delvis fick stöd är att det uppfattas som allt mindre lönsamt att studera. Även om en högskoleutbildning ofta förbättrar möjligheterna på arbetsmarknaden och leder till en högre lön så finns det problem. Etableringsgraden bland nyexaminerade har minskat något under senare år och många högskoleutbildade anser att de är överkvalificerade för sina arbeten och att de har en för låg lön. Missnöjet med studiemedelnivåerna och lånevillkoren verkar också ha ökat. Vår egen analys av ungdomars uppfattningar över tid bekräftade delvis den bilden. SCB:s studie bland gymnasieungdomar visar att det är allt färre unga som uppfattar att studier förbättrar möjligheterna på arbetsmarknaden. Ungdomsbarometerns siffror pekar dock inte lika tydligt på en liknande förändring. Skillnaden kan antingen bero på att förändringen bara finns i den yngsta åldersgruppen eller på att det i det här fallet finns problem med att jämföra Ungdomsbarometerns siffror över tid. I båda fallen kan vi dra slutsatsen att det i viss utsträckning rör sig om en minskad tilltro till att det lönar sig att läsa vid högskolan.

Övriga hypoteser fick inte stöd

De övriga fyra hypoteserna som vi har analyserat fick däremot inte stöd av de data vi har tillgång till. Det gäller för det första hypotesen att intresset för högskolestudier har minskat. Här visar tidigare undersökningar att unga personer idag snarare lägger *mer* vikt vid utbildning än tidigare generationer. Vår egen analys bekräftade den bilden. Även under senare år finns det indikatorer på att intresset för högre utbildning har ökat något. Inte heller verkar det röra sig om ett minskat intresse för yrken som kräver en högskoleutbildning. De flesta akademiska yrken kommer visserligen relativt långt ner på listan över yrken som ungdomar helst vill arbeta med, men det har inte skett någon förändring i det avseendet under senare år.

Hypotesen att högskolan i allt högre utsträckning väljs bort till förmån för andra utbildningsformer och utbildningar utomlands fick inte heller stöd. Vi vet visserligen att många svenska högskolor har fått ekonomiska problem och att konkurrensen mellan olika utbildningsformer har ökat. När vi analyserade unga personers uppfattningar om olika utbildningsformer framgick det dock att det fortfarande är en betydande andel som anser att högskolan håller hög kvalitet. Det är också färre än tidigare som kan tänka sig att läsa vid komvux, folkhögskolor eller studieförbund. Det finns dock en viss osäkerhet i resultaten eftersom det är allt fler som uppger att de kan tänka sig att läsa utomlands och intresset för KY är relativt stort. Vi har emellertid inte haft möjlighet att undersöka om inställningen till KY har förändrats över tid.

Hypotesen att det har blivit lättare att få jobb och att det därför är färre unga som studerar i brist på arbete fick inte heller stöd. Arbetsmarknaden för personer utan akademisk utbildning har visserligen förbättrats avsevärt

under senare år, även för ungdomar med enbart gymnasieutbildning. Tidigare undersökningar visar också att en mindre andel studenter läser vid högskolan av den anledningen att de har svårt att få ett arbete. Vår egen analys tyder dock inte på att det idag är färre unga personer än tidigare som väljer att studera eftersom de uppfattar att det är svårt att få jobb – snarare tvärtom. Inte heller tycks det vara en ökad andel som avstår från att studera vid högskolan eftersom de redan har fått ett arbete.

Inte heller kunde vi finna stöd för hypotesen att den minskade tillströmningen till högskolan beror på att beredskapen för högre studier har blivit sämre. Det är visserligen en relativt betydande andel gymnasieelever som inte uppnår grundläggande högskolebehörighet och det finns också studier som pekar på att studenternas förkunskaper har blivit sämre. Vår egen analys av ungdomars uppfattningar över tid tyder dock inte på att det är allt fler som låter bli att söka till högskolan eftersom de inte tror att betygen räcker till eller för att de tvivlar på att de klarar av högre studier.

Långsiktiga eller kortsiktiga förändringar?

Våra sex hypoteser skiljer sig åt med avseende på hur långsiktiga och genomgripande förändringar de innefattar. Förändringar på arbetsmarknaden kan till exempel betraktas som relativt tillfälliga medan ett minskat intresse för högre utbildning sannolikt är en mer långsiktig förändring. Vilken hypotes som får mest stöd har också betydelse för i vilken utsträckning vi bör betrakta förändringen som positiv eller negativ. Om det är färre än tidigare som studerar i brist på arbete kan det ses som en positiv utveckling. Om det däremot rör sig om försämrade förkunskaper är det en mer negativ förändring.

När det gäller våra preliminära resultat kan vi konstatera att de ökade svårigheterna att välja studie- och yrkesväg i viss utsträckning är en långsiktig förändring. Dessa svårigheter beror sannolikt på att samhället som helhet har kommit att bli allt mer individualiserat och internationaliserat. Unga människor som är i färd med att bestämma vad de vill göra i framtiden har därför allt fler utbildnings- och yrkesvägar att välja mellan, inte bara i Sverige utan även utomlands. Det är en utveckling som är svår att påverka och som inte heller är odelat negativ. Om de ökade svårigheterna att välja kan kopplas till brister i det stöd och den vägledning som unga människor får när de ska bestämma sig för vad de vill göra i framtiden rör det sig däremot om en mer kortsiktig och negativ utveckling.

Uppfattningen att det lönar sig allt mindre att studera vid högskolan är också en mer långsiktig förändring, åtminstone i den utsträckning som förändringen kan kopplas till vissa faktiska förhållanden som löneutvecklingen för akademiker eller situationen på arbetsmarknaden för vissa yrkesgrupper. I viss utsträckning kan det emellertid också handla om missvisande information, eftersom det trots allt oftast lönar sig att läsa vidare. I så fall handlar det om en mer kortsiktig trend som antagligen kan motverkas med hjälp av bättre och mer nyanserad information om vilka yrken olika utbildningar leder fram till.

Förslag på framtida studier

I den här rapporten har vi kartlagt den minskade tillströmningen till högskolan samt analyserat ett antal möjliga orsaker till att färre unga söker sig till högskolan. Det är nu dags att sammanfatta resultaten och diskutera hur man skulle kunna gå vidare för att få ökad kunskap om det minskade antalet sökande och studerande vid högskolan.

Kartläggningen av den minskade tillströmningen till högskolan visade att både antalet sökande och studerande har minskat efter 2003/2004. Minskningen är särskilt stor bland äldre personer men även i de yngre åldersgrupperna är det allt färre som läser vidare. Antalet sökande och studerande har också sjunkit olika mycket till olika utbildningar och lärosäten och i olika samhällsgrupper. Lite tillspetsat har minskningen varit störst till de utbildningar och lärosäten och i de grupper där det redan är relativt få sökande och studerande. Det kan medföra problem i form av brist på utbildad arbetskraft, ökad snedrekrytering samt försämrade ekonomi för en del lärosäten. Det gäller särskilt om antalet sökande och studerande fortsätter att minska i de yngre åldersgrupperna.

När det gäller möjliga orsaker till att allt färre unga söker sig till högskolan pekade analysen på flera intressanta tendenser. Det verkar bland annat som om unga personer har allt svårare att välja mellan olika utbildningsalternativ och att de i viss utsträckning uppfattar att det är mindre lönsamt att studera. De data vi har tillgång till tyder däremot inte på att intresset för högskolestudier har minskat, att den svenska högskolan inte klarar konkurrensen från andra utbildningsanordnare, att det har blivit lättare att få arbete direkt efter gymnasieskolan och inte heller på att beredskapen för högre studier har försämrats.

Den här undersökningen har dock vissa begränsningar som gör att vi inte kan dra några mer definitiva slutsatser om hur och varför tillströmningen till högskolan har minskat. På grund av brist på data har vi för det första inte kunnat undersöka hur olika bakgrundsfaktorer samverkar när det gäller inställningen till att studera vid högskolan. Vi har dessutom inte haft möjlighet att analysera orsakssamband på individnivå utan har fått nöja oss med att reda ut om det har skett mer generella förändringar i ungdomars uppfattningar och attityder över tid. Det innebär i sin tur att vi inte har kunnat undersöka hur *sambandet* mellan olika attityder och benägenheten att läsa vidare har förändrats över tid, och om det finns skillnader mellan olika grupper och utbildningar. Slutligen finns det vissa begränsningar när det gäller tillgången på enkätfrågor om studier och karriär samt möjligheten att jämföra dessa frågor över tid.

För att få ökad kunskap om hur det minskade antalet sökande och studerande fördelar sig mellan olika utbildningar och grupper och kunna dra mer säkra slutsatser om orsakerna till minskningen vore det nödvändigt att gå

vidare med en fördjupad och mer omfattande studie. Vi menar att det i en sådan undersökning vore önskvärt att kombinera djupintervjuer med ungdomar – antingen individuellt eller i fokusgrupper – med en mer omfattande enkätundersökning.

- Genom att genomföra längre intervjuer med ungdomar skulle vi få en bättre bild av hur unga personer själva resonerar kring studier och framtidsyrken. Det vore här viktigt att intervjua ungdomar med olika bakgrund för att få en uppfattning om skillnader och likheter mellan olika grupper av ungdomar. En sådan intervjuundersökning skulle vara till hjälp för att identifiera och utveckla intressanta hypoteser som sedan skulle kunna prövas i en mer omfattande empirisk studie. Intervjuerna skulle också kunna bidra till en bättre tolkning av resultaten från enkätundersökningen.
- Med hjälp av en mer omfattande enkätundersökning vore det möjligt att reda ut varför vissa individer väljer att läsa vidare medan andra inte gör det. Här skulle vi för det första kunna undersöka vilka uppfattningar och attityder som har störst inverkan på beslutet att läsa vid högskolan. Därefter vore det möjligt att gå vidare och undersöka om de uppfattningar och attityder som är mest avgörande har förändrats över tid och om de har ändrats olika mycket i olika grupper av ungdomar och bland sökande till olika utbildningar. För att möjliggöra jämförelser över tid bör enkätundersökningen bygga vidare på en tidigare enkätundersökning. En alternativ metod är att jämföra uppfattningar och attityder i olika åldersgrupper för att se om det finns skillnader mellan dagens unga och äldre generationer.

Ytterligare studier på området är särskilt angelägna om det skulle visa sig att tillströmningen till högskolan fortsätter att minska i de yngre åldersgrupperna under en längre tid framöver. Men även om det skulle röra sig om en tillfällig nedgång är det av intresse att reda ut varför ungas benägenhet att läsa vidare växlar över tid.

Referenser

Arbetsmarknadsstyrelsen (2006), *Arbetsmarknadsutsikterna för år 2007*. Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik. Ura 2006:4.

Arbetsmarknadsstyrelsen (2007), *Var finns jobben 2007?* Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik. Ura 2007:1, Nässjö: Nässjötryckeriet AB.

Balke, Gudrun och Näslund, Pernilla (2002), *Varför började de inte? En intervjuundersökning av personer som antagits till program men ej påbörjat studierna*. STUG-projektet: Studerande vid Göteborgs universitet, 2002:1.

Barrling Hermansson, Katarina (2005), *Akademisk frihet i praktiken – en rapport om tillståndet i den högre utbildningen*. Högskoleverket, Rapport 2005:43 R.

Centrala studiestödsnämnden (2007), *Beviljning av studiestöd 2005/06 – korrigerad*. UF 70 SM 0602.

Fürth, Thomas, Holmberg, Ingvar, Larsson, Ola och Raaterova, Mikael (2003), *80-talisterna kommer – om kollektiva egoister, självupppoffrande livsnjutare och andra ungdomar*. Uppsala: Konsultförlaget.

Lundqvist, Carolina (2006), *Karriärvägar för ungdomar med utländsk bakgrund: Framtidsplaner, orienteringar och strategier mellan utbildning och arbete*. Norrköping: Integrationsverket.

Högskoleverket (1999), *Kan gymnasieskolan förse högskolan med studenter?* Omvärldsanalys för högskolan: Arbetsrapport 5.

Högskoleverket (2001), *Sökande och antagna till högre utbildning höstterminerna 1995–2000*. PM 2001-04-19.

Högskoleverket (2002), *Många nybörjare med utländsk bakgrund i högskolan*. PM 2002-04-15.

Högskoleverket (2004), *Marknadsföring och mobilitet. Om ökande studentströmmar och växande internationell konkurrens*. Högskoleverkets rapportserie 2004:25 R.

Högskoleverket (2005a), *Den sociala rekryteringen till universitet och högskolor: stora skillnader mellan lärosäten*. Statistik & analys, 2005-10-04.

Högskoleverket (2005b), *Övergången till universitet och högskolor minskar*. Statistik & analys, 2005-12-13.

Högskoleverket (2006a), *Stora regionala skillnader i andel nybörjare*, Statistik och analys. 2006/7.

Högskoleverket (2006b), *Antalet sökande till högskoleutbildning fortsätter minska inför våren 2007*. Statistik och analys, 2006/10.

Högskoleverket (2006c), *Sökande till universitet och högskolor: Minskat intresse för högre studier – särskilt för kurser*. Statistisk analys, 2006/11.

Högskoleverket (2006d), *Stor variation i övergång från gymnasieskola till högskola*. Statistisk analys, 2006/16.

Högskoleverket (2006e), *Högre utbildning och forskning 1945–2005 – en översikt*. Rapport 2006:3 R.

Högskoleverket (2006f), *Universitet och högskolor: Högskoleverkets årsrapport 2006*. Rapport 2006:26 R.

Högskoleverket (2006g), *Arbetsmarknad och högskoleutbildning 2006*. Rapport 2006:28 R.

Högskoleverket (2007a), *Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden – Ett planeringsunderlag inför läsåret 2007/08*. Rapport 2007:7 R.

Högskoleverket (2007b), *Studentmobilitet – högskolestuderandes internationella rörlighet*. Rapport 2007:9 R.

Högskoleverket (2007c), *Studentspeglarna 2007*. Rapport 2007:20 R.

Högskoleverket (2007d), *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006*. Rapport 2007:31 R.

Högskoleverket (2007e), *Universitet och högskolor: Högskoleverkets årsrapport 2007*. Rapport 2007:33 R.

Högskoleverket (2007f), *Inför antagningen till universitet och högskolor hösten 2007: Antalet sökande förefaller minska*. Statistisk analys 2007/2.

Högskoleverket och Statistiska centralbyrån (2005), *Grundutbildning: Sökande och antagna till universitet och högskolor höstterminen 2006*. UF 46 SM 0501.

Högskoleverket och Statistiska centralbyrån (2006a), *Utländsk bakgrund för studerande i grundutbildning och forskarutbildning 2004/05*. UF 19 SM 0601.

Högskoleverket och Statistiska centralbyrån (2006b), *Grundutbildning: Sökande och antagna till universitet och högskolor höstterminen 2006*. UF 46 SM 0601.

Högskoleverket och Statistiska centralbyrån (2006c), *Universitet och högskolor: Social bakgrund bland högskolenybjörjare 2005/06 och doktorandnybjörjare 2004/05*. UF 20 SM 0602.

Högskoleverket och Statistiska centralbyrån (2007), *Universitet och högskolor: Studenter och examina i grundutbildningen 2005/06*. UF 20 SM 0701.

- Lindström, Jonas (2005), *Destination framtiden: Om skolan, uppväxtvillkor och högre studier*. Huddinge: Södertörns högskola.
- NU-databasen (tillgänglig på www.hsv.se)
- SACO (2004), *Livslöner 2002*. Rapport från SACO.
- SACO (2006a), *Framtidsyrken för 90 akademikeryrken – en sammanställning av hur SACO:s förbund ser på arbetsmarknaden 2011*. Stockholm: Ordförrådet AB.
- SACO (2006b), *Dagens unga – framtidens akademiker*. Stockholm: Ordförrådet AB.
- Skolverket (2002), *Efter skolan – En utvärdering av gymnasieskolan, Rapport 223*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Skolverket (2004), *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon*. Västerås: Edita.
- Skolverket (2006), *Beskrivande data 2006: Förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Rapport 283.
- Skolverket (2007), *Utbildningsresultat riksnivå: Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skola och vuxenutbildning. Del 1, 2007*. Skolverkets rapport 290.
- Statistiska centralbyrån (2002), *Övergång gymnasieskola–högskola: Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2001/02*. UF 36 SM 0201.
- Statistiska centralbyrån (2003), *Övergång gymnasieskola–högskola: Gymnasieungdomarnas studieintresse läsåret 2002/03*. UF 36 SM 0301.
- Statistiska centralbyrån (2004), *Övergång gymnasieskola–högskola: Gymnasieungdomarnas studieintresse läsåret 2003/04*. UF 36 SM 0401.
- Statistiska centralbyrån (2006a), *Övergång gymnasieskola–högskola: Gymnasieungdomarnas studieintresse läsåret 2005/06*. UF 36 SM 0601.
- Statistiska centralbyrån (2006b), *Inträdet på arbetsmarknaden: Enkätundersökning våren 2006 bland avgångna från gymnasieskolan läsåret 2002/03*. UF 86 SM 0601.
- Statistiska centralbyrån (2006c), *På tal om utbildning 2006*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån (2006d), *Beskrivning av Sveriges befolkning 2005*. Örebro: Sveriges officiella statistik.
- Statistiska centralbyrån (2006e), *Migration 2005. In- och utvandring och asylsökande*. BE 68 SM 0601.
- TCO, Integrationsverket och Gringo (2007), *Högskolepepp*. Laholm: Latifeh.

- Trondman, Mats, Bunar Nihad m.fl., red. (2001), *Varken ung eller vuxen – "samhället idag är ju helt rubbat"*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Ungdomsbarometern (2006), *Ungdomsbarometern 06/07 – studier, karriär och framtid*. Stockholm: Cosmos Communications AB.
- Ungdomsstyrelsen (2000), *Ungdomars vägval – en studie om utbildning och arbetslivets början*. Ungdomsstyrelsens utredningar, nr 18.
- Ungdomsstyrelsen (2003), *De kallar oss unga: Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:1.
- Ungdomsstyrelsen (2004), *Ungas syn på arbete: en fördjupning av Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2003*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2004:6.
- Universitetsläraren* (2007), nr 1 28/1.
- Westberg, Annika (2005), *Becoming an Adult: Living Conditions and Attitudes among Swedish Youth*, Thesis, Umeå University. Umeå: Print & Media.

Tabeller

Tabell 1. Vilken är den viktigaste anledningen till att du vill läsa en högre utbildning? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Krävs för yrket jag siktar på	42 +/- 3	42 +/- 3	36 +/- 3	40 +/- 2
Gör mig attraktiv på arbetsmarknaden	32 +/- 3	34 +/- 3	25 +/- 2	21 +/- 2
Vill öka möjligheterna till utlandsarbete	5 +/- 1	3 +/- 1	3 +/- 1	4 +/- 1
Det är svårt att få arbete	4 +/- 1	4 +/- 1	4 +/- 1	4 +/- 1
Jag vill öka mina kunskaper i vissa ämnen	11 +/- 2	12 +/- 2	12 +/- 2	11 +/- 1
Jag vill ha ett arbete som ger högre lön	-	-	16 +/- 2	14 +/- 1
Annat	3 +/- 1	4 +/- 1	4 +/- 1	6 +/- 2

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

Tabell 2. Varför är du inte intresserad av att läsa vid universitet eller högskola (sätt x för det viktigaste alternativet)? Gymnasieskolans avgångselever 2001/02–2005/06 (procent)

Svarsalternativ	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06
Har tillräckligt med utbildning	17 +/- 3	17 +/- 3	7 +/- 3	6 +/- 2
Tror att betygen inte räcker till	3 +/- 1	4 +/- 2	2 +/- 1	2 +/- 1
Skoltrött	46 +/- 4	46 +/- 4	30 +/- 5	23 +/- 4
Vill arbeta	-	-	41 +/- 5	47 +/- 5
Ska gå annan utbildning	13 +/- 3	10 +/- 2	8 +/- 3	6 +/- 2
Ska gå på polis- eller krigshögskola	6 +/- 2	6 +/- 2	7 +/- 2	7 +/- 2
Annan orsak	12 +/- 3	14 +/- 3	5 +/- 2	9 +/- 3

Källa: SCB (2002, 2003, 2004 och 2006a). Urvalsstorleken var 4 740 för 2001/02, 10 214 för 2002/03, 5 760 för 2003/04, 8 160 för 2005/06

Tabell 3. Vad vill/ville du helst göra direkt efter gymnasiet? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Arbeta i Sverige	40	-	-
Arbeta utomlands	25	-	-
Resa	36	39	34
Studera på folkhögskola	5	5	-
Studera på högskola/universitet i Sverige	24	29	-
Studera på högskola/universitet utomlands	8	16	-
Studera på komvux	4	6	5
Göra civil-/värnplik	10	10	7
Starta eget företag	7	13	5
Åka som au pair	5	8	4
Söka ett tillfälligt jobb	-	35	-
Söka ett fast jobb	-	31	--
Ta sabbatsår och bara ta det lugnt	-	16	10
Börja plugga	-	-	30
Börja jobba	-	-	45
Ägna mig åt mitt intresse	-	-	7
Satsa heltid på min idrott	-	-	2
Annat	8	6	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Svarspersonerna fick välja två svarsalternativ. Den exakta frågeformuleringen och svarsalternativen skiljer sig något från år till år

Tabell 4. Tror/trodde du att du kommer att läsa vidare inom tre år efter gymnasiet? 18–21-åringar (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Ja, definitivt	35	34	31
Ja, tror det	23	19	27
Ja, jag har studerat vidare	4	14	31
Ja, jag studerar nu	11	-	-
Nej	11	14	7
Nej, förmodligen inte	-	-	11
Osäker, vet ej	16	19	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen och svarsalternativen skiljer sig något från år till år.

Tabell 5. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Få högre status i samhället	-	-	24
Gör att jag blir mer attraktiv på arbetsmarknaden	58	52	62
Ger möjlighet att få jobba utomlands	19	18	31
Gör att jag kommer att få ett intressant jobb	59	50	-
Gör att jag kommer att få en högre lön	45	38	52
Jag vill öka mina kunskaper/få specialistkunskap	46	35	23
Jag vill uppleva studentlivet	23	19	35
Svårt att få jobb så jag kan lika gärna studera	19	16	28
Det krävs för det yrke jag siktar på	42	28	56
Det är roligt och intressant att studera	17	17	37
Jag vill göra akademisk karriär och forska	8	5	9
Många av mina kompisar ska läsa vidare	5	2	3
Krav hemifrån, tradition i min familj/släkt	9	7	11
Jag vill inte läsa vidare	3	3	-
Annat	3	2	6

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Tabell 6. Vilka är/var de viktigaste skälen för dig att inte läsa vidare? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Jag tror inte att mina betyg räcker till	39	26	22
Det lönar sig inte ekonomiskt att studera	18	12	18
Jag skulle tvingas flytta och det vill jag inte	5	8	6
Det behövs ingen utbildning för det jag vill arbeta med	20	12	12
Jag vill hellre söka jobb och börja tjäna pengar	50	44	39
Det finns ingen utbildningsform som passar mig	11	2	7
Det finns inget program eller kurs som intresserar mig	9	5	14
Jag är skoltrött	64	51	52
Jag vill inte ta studielån/det är för dyrt med lån etc.	26	16	15
Jag har redan fått jobb och vill hellre jobba	15	12	-
Vet inte, osäker	-	17	13
Annat	-	9	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt inte kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarspersonerna fick välja maximalt tre alternativ 2004 och 2005 och ett valfritt antal 2006.

Tabell 7. Finns/fanns det något som oroar dig när det gäller fortsatta studier? 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Att inte få studiemedlen att räcka till/klara ekonomin	58	47	57
Att jag inte hittar en bostad om jag läser vid annan ort	33	33	32
Att jag inte klarar av tentorna/studietempot	54	45	42
Att hamna för långt bort från kompisar/hemort	19	21	12
Att jag inte passar in i den akademiska världen	18	14	15
Att jag skulle välja fel utbildning	39	35	50
Att jag kommer att tappa motivationen	50	27	44
Att jag inte kommer in på den utbildning jag har sökt	42	31	-
Att jag inte kommer att lära känna nya kompisar	10	14	-
Att inte kunna engelska/svenska tillräckligt bra	10	8	11
Att inte trivas på studieorten	-	-	22
Nej, jag är inte särskilt orolig för att läsa vidare	-	12	10
Annat	-	1	7

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Frågan är ställd till dem som har svarat att de förmodligen eller definitivt kommer att läsa vidare. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Svarepersonerna fick välja ett valfritt antal svarsalternativ samtliga år.

Tabell 8. Instämmer du i följande påståenden? 18–21-åringar 2004–2006 (procent som instämmer helt eller delvis)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Det är självklart att flytta hemifrån för att läsa vidare	60	66	52
Jag passar bättre på en liten högskola än ett stort universitet	32	47	18
SYO gör ett bra jobb/har koll på de utbildningar som finns	42	46	16
Det är svårt att få en uppfattning om alla olika utbildningar	83	81	67
Det vore bra att få information om utbildningar tidigare	85	82	78
Information om utbildningar borde finnas på fler språk	-	43	-
Det är lätt att förstå hur man söker till olika utbildningar	-	-	26

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år.

Tabell 9. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Kan tänka mig att läsa vid) 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2004	2005	2006
Högskola	-	61	64
Universitet	-	69	70
Folkhögskola	55	27	31
Komvux	59	21	21
Studieförbund	16	6	12
Distans-/nätutbildningar	31	16	-
Språkresearrangörer	17	16	-
KY	38	-	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år.

Tabell 10. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Håller hög kvalitet) 18–21-åringar 2004–2006 (procent)

Svarsalternativ	2005	2006
Högskola	60	57
Universitet	78	78
Folkhögskola	17	16
Komvux	13	7
Studieförbund	4	5
Distans-/nätutbildningar	9	-
Språkresearrangörer	8	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Frågan fanns inte med i 2004 års undersökning.

Tabell 11. Vilken är din inställning till följande utbildningsformer? (Svar: Ger goda förutsättningar att få jobb) 18–21-åringar 2005–2006 (procent)

Svarsalternativ	2005	2006
Högskola	67	60
Universitet	73	72
Folkhögskola	21	15
Komvux	11	8
Studieförbund	4	5
Distans-/nätutbildningar	9	-
Språkresearrangörer	8	-

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig något från år till år. Frågan fanns inte med i 2004 års undersökning.

Tabell 12. Vilka yrken kan du tänka dig att arbeta inom? 18–21-åringar 2004–2006 (procentandelar inom parantes)

Plats	2004	2005	2006
1	Bartender (52)	Bartender (44)	Egen företagare (36)
2	Fotograf, filmare (45)	Egen företagare (38)	Designer, formgivare (32)
3	Egen företagare (42)	Fotograf, filmare (34)	Fotograf, filmare (31)
4	Reseledare (37)	Designer, formgivare (29)	Bartender (30)
5	Designer, formgivare (35)	Modell/mannekäng (28)	Journalist (24)
6	Webbdesigner (35)	Reseledare (27)	Psykolog, terapeut (23)
7	Skådespelare, artist (34)	Polis (26)	Reseledare (23)
8	Modell/mannekäng (32)	Skådespelare, artist (26)	Skådespelare, artist (22)
9	Polis (32)	Psykolog, terapeut (25)	Modell/mannekäng (22)
10	Flygvärdinna (30)	Säljare (23)	Polis (22)
11	Programledare (28)	Programledare (23)	Arkitekt/inredare (22)
12	Journalist (28)	Journalist (23)	Programledare (20)
13	Arkitekt/inredare (27)	Jurist, advokat (22)	TV-/radioproducent (20)
14	Jurist, advokat (27)	TV-/radioproducent (22)	Jurist, advokat (19)
15	Företagsledare (26)	Djurskötare (21)	Lärare (18)
16	IT-konsult (26)	Flygvärdinna (20)	Diplomat (17)
17	Säljare (25)	Kock (19)	Förskolelärare (16)
18	Programmerare (25)	Webbdesigner (19)	Säljare (16)
19	Lärare (25)	Företagsledare (18)	Företagsledare (14)
20	Psykolog, terapeut (25)	Ekonom (18)	Kock (14)

Källa: Ungdomsbarometern 2004–2006. Antalet enkätsvar var 1 479 för 2004, 2 273 för 2005 och 3 009 för 2006. Svarepersonerna fick välja ett valfritt antal alternativ samtliga år. Den exakta frågeformuleringen skiljer sig dock något mellan 2004–2005 och 2006. 2006 ombads svarepersonerna att välja de alternativ de kunde tänka sig istället för som tidigare de alternativ de inte kunde tänka sig. Ungdomsbarometern har räknat om siffrorna för 2004 och 2005 för att de ska bli jämförbara med 2006. Den inbördes placeringen ger därför en mer rättvisande bild än de enskilda procentandelarna.